

AGORA

Institutblad for Klassisk Arkæologi og Oldtid og Middelalder

4

1993

DECEMBER

Indhold:

<i>Redaktionelt forord</i>	1
<i>Meddelelser fra institutterne</i>	
Fra Institut for Klassisk Arkæologi	3
Fra Institut for Oldtids- og Middelalderforskning	4
Fra Studienævn for de Klassisk Filologiske Fag	5
<i>Specialeresuméer</i>	
Bodil Schjemte Jensen: Horats' Satirer	11
<i>Opgaver</i>	
Mette Petri Lauritsen: Kristenforfølgelserne	17
<i>Alt andet</i>	
Ittai Gradel: Was will der Philologe?	35
Børge Fruelund Jensen: Odysseen og Ulysses	38
(fortsættes på side 3 af omslaget)	

Under rubrikken Meddelelser fra Institut fra Oldtids- og Middelalderforskning og Institut for Klassisk Arkæologi bringes informationer om institutternes aktiviteter og undervisning. Kun når de er underskrevet med navn ledsaget af funktion i de pågældende organer, har disse meddelelser officiel karakter.

Alle øvrige indlæg dækker udelukkende underskriverens/underskrivernes personlige mening.

ISSN 0106 - 2913

AGORA. Institut for klassisk arkæologi og Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, Aarhus Universitet. Red.: Institut for Oldtids- og Middelalderforskning, byg. 323, 8000 Århus C. Tlf. 89 42 20 52.

Redaktion: Søren Sørensen, Giuseppe Torresin, Connie Møller, Ittai Gradel, Benedikte Ballund og Simon Laursen.

Redaktionen ønsker at takke Annette Hoffbeck og Jytte Bisgaard Møller fra det hum. fakultets trykkeri for deres hjælp til fremstillingen af Agora.

Redaktionelt forord

Som læsere, der har fulgt bladet siden dets renæssance i foråret, kan se, hører Agora ikke til nulvækstområderne i det danske samfund. Faktisk når dette nummer den yderste ramme for, hvad bladet overhovedet kan holde i sig i et enkelt hæfte.

Men der er sandelig også sket spændende ting. På vor egen front har vi set redaktionen vokse med endnu et medlem fra O & M, den de fleste vel bekendte Benedikte Ballund; og ikke mindre end tre af redaktionens egne medlemmer bidrager i dette nummer - Ittai Gradel med et par krasse spørgsmål til filologerne; Giuseppe Torresin med nogle bemærkninger i anledning af det internordiske seminar i august om 'Antikfagene i Norden - Tradition og Fremtid', og Søren Sørensen danner arrière-garde med en oversættelse af et forårsdigt af Horats. Lad dette være bladets beskedne hyldelse til digteren, der den 27. november havde været død i 2000 år. Det burde vi jo nok alle sammen have markeret på en eller anden måde ...

Torresins indlæg om seminaret står sammen med et par andre indlæg i samme sammenhæng. For det første Tønnes Bekker Nielsens tale om 'Antikfagene i Europa', om perspektiverne for vore fag i en europæisk og ikke blot nordisk kontekst; for det andet et lille skrift af Henrik Bolt-Jørgensen, som blev delt om på seminaret, om nødvendigheden af at forske i de traditionelt centrale områder i fagene. Seminaret blev en frugtbar begivenhed, med stor åbenhed og ligefremhed i diskussionen; en åbenhed og ligefremhed, redaktionen ser frem til at opleve i fuld figur igen på dette blads sider, når forhåbentlig nogle får lyst til at replicere på de indlæg, vi bringer denne gang. For det er væsentlige ting, der er oppe at vende: hvad vil vi egentlig med dette her? Som på seminaret Jerker Blomqvist formulerede det: 'Hvem forsker vi egentlig for?' Forhåbentlig vil vi også i fremtiden kunne se diskussionen foregå i et internordisk forum bestående af alle interesserede - der blev på seminaret stillet det forslag af Heikki Solin, at der dannedes en slags 'Nordisk selskab for antikforskning', og en kommission blev også - omend ikke uden vanskelighed - udpeget til at tilrettelægge en oversigt over nordiske antikforskere. Forhåbentlig er denne kommission snart klar til at give os en status-rapport over sit arbejde; ikke kun de professionelle, fastansatte universitetsforskere, men også alle andre indenfor fagene - i bredest tænkelige definition - har en oplagt interesse i både sagen selv og at få at vide, hvordan det går med den.

For de af bladets læsere, der blev lettere desorienterede af sidste nummers uddrag fra Børge Frøelund Jensens roman *Where Is That Lazy Seraph With Ambrosia*, er der i det mindste den trøst, at mangt og meget forklares i sammes bidrag til dette nummer af Agora.

Det er imidlertid nok langt det vigtigste i dette nummer af Agora, at vi har fået sat vor rubrik med specialeresuméer på skinner. Bodil Schjemte Jensen har tappert påtaget sig at stå frem som den første, og hendes resumé med ræsonneret bibliografi til Horats' satirer, som med garanti vil blive totalt absorberet af alle filologiske studerende, står at læse på siderne 11 ff. Derefter følger Mette Petri Lauritsens tidagesopgave i historie og samfundsforhold om krisenforfølgelserne.

Alt dette er omkranset af først nogle ganske fyldige redegørelser fra institutternes ansvarlige - *hypeuthynoi* - og sidst et par betragtninger dels af Hanne Roer over en opgave fra litteraturvidenskab i Odense om Sofokles' Ødipus, dels af Ole Thomsen over, hvad for en sært 'perfid og reaktionær', 'idiosynkratisk' og dog påtrængende og nærværende type egentlig Hugh Lloyd-Jones er. Ole Thomsen lover os mere af samme skuffe til næste nummer af Agora.

Hvis stoffet bliver ved med at strømme ind på denne måde, kan redaktionen - tro det, hvem der vil - blive nødt til at øge antallet af årlige numre fra fire til seks.

DEADLINE
for næste nummer:

FREDAG
14. JANUAR
1994

Meddelelser fra institutterne

Meddelelser fra Institut for Klassisk Arkæologi

Redaktionen beklager, at dette indlæg ved en fejl ikke nåede med i sidste nummer af Agora. Oplysningerne i meddelelserne er altså fra august

Om sommeren er vel overstået ved jeg ikke. Vejret var vist dårligt, men havde det været anderledes, havde jeg næppe haft tid til at bemærke det.

Nogle ting kom på plads, og det er vel det vigtigste. Vi fik vort adjunktur, som var blevet ledigt ved Hans Erik Mathiesens død, besat. Det nye medlem af staben er Pia Guldager Bilde, ansat pr. 1. august.

Til fakultetet er indsendt et forskeruddannelsesforslag. For at give det så stor faglig bredde som muligt, er det lagt i Center for Antikstudiers regi. En større faglig bredde vil også øge chancerne for at det kan realiseres. Forslaget bygger på en foreløbig skitse udarbejdet i foråret af Inge Nielsen og Hanne Sigismund Nielsen. Det endelige udkast er fremkommet som et teamwork mellem Hanne SN, Lise Hannestad, Ole Thomsen samt undertegnede med Erik Christiansen som ansvarlig for den antikhistoriske part.

I det arkæologiske hjørne, ser vi meget frem til, at OM rykker tæt på. Det vil være indledning til at gensamle de disparate antikfag. Hvis teologi fortsat kunne forblive i nærheden, ville det betyde en yderligere styrkelse af det faglige miljø. Med tanken på at gennemføre denne model har undertegnede indsendt et forslag om at bygge et nyt teologisk

bibliotek gravet ned i skrånten ved aulaen på den modsatte side af teatret. En kopi af materialet er tilsendt Ole Thomsen.

I skrivende stund arbejder vi intenst med planlægningen af seminaret: **Antikfagene i Norden - tradition og fremtid.** De indkomne oplæg er samlet og mangfoldiggjort. Som forventeligt ved den slags arrangementer har forberedelserne ikke været uden problemer, men når Agora er på gaden skulle det gerne være vel overstået. Måske ville det her være på sin plads at sige lidt om konceptet, for at udrydde evt. misforståelser. Deltagerlisten er altovervejende sammensat på grundlag af, hvem der har vist interesse, d.v.s. de personer, der har reflekteret på de rundskrivelser, der er udsendt til alle institutioner, den første for 1 år siden. Der er fra begyndelsen regnet med et deltagerantal på 45-50. Fem fag i fem lande giver naturligt en vis begrænsning, et problem som nogle personer har haft vanskeligt ved at fatte, fordi de troede, at antikfagene i Norden betød deres fag i Danmark. Ikke alles horisont er lige stor, må man konstatere. Seminaret finder sted i Århus, hvorfor det selvfølgelig har været tanken, at århusianere fik positiv særbehandling. Det numeriske problem er, som nævnt, ikke blevet lige vel erkendt, hvilket har betydet at alle i disse dage løber

rundt og med glad begejstring inviterer enhver, de måtte træffe på indenfor eget såvel som andre fag. Måske må vi leje et cirkustelt, evt. kan de officielt indskrevne finde et

andet sted hen, men i så fald oplyser vi ikke hvor.

Niels Hannestad,
instituttleder

Meddelelser fra Studienævn for Klassisk Arkæologi

Ingen meddelelser i dette nummer.

Meddelelser fra Institut Oldtids- og Middelalderforskning

Det humanistiske Fakultet vedtog på sit møde den 15. november den Langtidsplan, som kommer til at styre Fakultetets politik i den kommende tid. Forud er gået et grundigt arbejde med planen, som blev gjort til genstand for drøftelse i alle detaljer på Fakultetets Sandbjerg-seminar i slutningen af oktober; her på instituttet er planen bl.a. blevet behandlet på et flere timer langt møde i lærerforsamlingen den 12. 11.

Instituttet er i Langtidsplanen opført som havende 2 fag. Da Fakultetet har det princip, at hvert fag skal have sin professor, er den første betingelse for, at vi på længere sigt kan fastholde vore to professorater, at vi i Langtidsplanen står opført med vore 2 fag. Jeg siger udtrykkeligt: den første betingelse.

1. februar 94 tiltræder den nye dekan André Wang Hansen, Kunsthistorie, og den nye prodekan Richard Raskin, Romansk. Dekanen sidder for 4 år efter den nugældende Universitetslov.

Henning Lehmann og Palle Bo Madsen fortsætter som henholdsvis rektor og prorektor. At I ved det.

Fakultetet forpligter sig i Langtidsplanen til at sikre, at medarbejderens forskningstid (iflg. UFA-normen: 50 % U, 40 % F, 10 % A) og forskningsfrihed respekteres. Med

dette kan Fakultetet naturligvis komme i konflikt med sine institutledere (jf. Universitetsloven). Jeg synes ikke, Fakultetsledelsen klart erkender rækkevidden af følgende spørgsmål: Gælder UFA-normen individuelt, dvs. for hver enkelt medarbejder for sig, eller gælder den kollektivt, dvs. for et institut som helhed? Der kommer et udspil fra Samarbejdsudvalget med henblik på at forhindre eventuel overudnyttelse af lærerne til undervisning; i dette udspil vil der blive foreslået diverse takster for de forskellige former for indsats samt en gennemsnitlig forberedelsesfaktor pr. konfrontationstime.

De krav, som den nye ph.d.-bekendtgørelse stiller, har vort Fakultet ret tungt ved at opfylde, i modsætning til fakulteterne i København og Odense. Gang på gang fremhævedes det på Sandbjergseminaret, bl.a. af ph.d.-udvalgets formand, professor Schanz, at det meget detaljerede studieprogram, som Center for Antikstudier udformede i sommer, er forbilledligt (Kender I dette program, som sammen med selve eksistensen af Center for Antikstudier er til så stor gavn for O & M og Klassisk arkæologi?). Det står nu klart, at hvis Fakultetet ikke bekvemmer sig til at

udforme studieprogrammer, sådan som Ministeriet vil have dem, så får Fakultetet ingen ph.d.-stipendier.

Der foregår en intens diskussion om de forskellige metoder til at fordele de nyoptagne studenter på Fakultetets fag. Jeg beder jer om at holde jer orienteret om denne diskussion ved at kigge på *fakultetspapirerne i hængemappen på opslagstavlen ved køkkenet*.

Til næste år bliver der optaget ca. 1100 nye studerende på HF - et enormt tal. Enhver der kan gøre noget for det, skal sørge for, at de klassiske fag får rigtig mange 1. prioritetsansøgere.

Der løber også en diskussion med temaet: undervisningsassistenter versus fastansatte (med forskning). Nogle har advaret mod, at Fakultetet i en form for hybris bare ansætter og ansætter adjunkter, som man så eventuelt senere i en nedgangsperiode kan blive tvunget til at skille sig af med. Bemærk i øvrigt, at adjunkturen for fremtiden kun vil omfatte 3 år, medmindre Fakultetet vedtager at lægge et fjerde år oveni. Denne kendsgerning - at adjunkturene måske kun er 3-årige - forbundet med det nye krav om, at en adjunkt ved ansættelsen højst må have en kandidatalder på 8 år, kan bevirke, at Fakultetets adjunkter kan blive slået af marken af mere kvalificerede, men også ældre ansøgere, når "deres" adjunktur skal forlænges til et lektorat. Således vil der med de nyopslåede adjunkturen på længere

sigt ikke blive gjort så meget ved den såkaldte alderspukkel, som Fakultetet kunne ønske. Fakultetet har 18 medarbejdere over tres og er dermed klart førende på dette felt. O & M har 3 af disse 18 og er dermed førende inden for Fakultetet. Fakultetet har vedtaget meget gunstige fratrædelsesordninger, der bl.a. indebærer, at en ældre medarbejder, der går på pension, kan fortsætte med at undervise, idet han bliver honoreret som ekstern lektor. Denne ordning tilbydes ganske uafhængigt af, om den pågældende er medarbejder ved et såkaldt overbemandet eller et underbemandet institut.

Jeg repeterer lige første halvdel af forskningssemesterturnus'en: F 94 OT, E 94 HFJ, F 95 BDL, E 95 EO. Varetagelsen af institutlederopgaverne i F 94 forhandler jeg på plads med min stedfortræder Erik Ostfeld, efterhånden som mine planer for forskningssemestret kommer til at ligge fast.

Til slut vil jeg igen minde om, at jeg meget gerne modtager besøg af lærere såvel som studenter i mine træffetider. Hvilket ikke skal betyde, at jeg er uimodtagelig for fornuft uden for træffetiderne.

Læser I Information & Debat, HUMavisen, Klassikerforeningens Meddelelser, Antikkens Venner - og AGORA?

Ole Thomsen
institutleder

Meddelelser fra Studienævn for de Klassisk Filologiske Fag

Den redegørelse som Studielederen aflægger i de fire årlige numre af Agora vil nødvendigvis bestå af meget forskellige elementer. Der vil være meddelelser om afgørelser

som er blevet taget og foranstaltninger som har fundet sted for lang tid siden og som derfor vil have en slags historisk karakter (naturligvis vil dog det meste af ordinære admi-

nistrationssager ikke blev omtalt i Agora). Her efterlyses kritik for at eventuelle fejl ikke gentages.

Der vil også blive redegjort for afgørelser som er blevet taget lang tid i forvejen, men hvis virkninger endnu varer i forskellige former og derfor har helt anderledes interesse for alle. Her efterlyser SN'et informationer og kritik for eventuelt at ændre eksisterende forhold med det samme.

Endelig vil der være en tredje kategori meddelelser, der gælder SN'ets lovgivende aktivitet (de iure condendo) og SN'ets meddelelser af overordnede instansers (Fakultetets, Direktoratets) dispositioner angående studieordninger, eksaminer, SU og lign. I dette sidste tilfælde skal læseren være opmærksom på ét aspekt, udover de førnævnte ønsker om information og kritik, nemlig at lovbestemmelsernes ordlyd vil blive anført i anførselstegn, og at Agorateksten vil kun have karakter af vejledning og forklaring, mens den fulde lovtekst med alle detaljer om anke-muligheder og dispensationer vil blive offentliggjort særskilt i Agora eller på opslagstavlen.

SITUATIONEN I E 93. Der er kommet 14 nye studenter til fagets grunduddannelse, 5 nye sidefagstuderende, og 3 efter fagskifte. Der er i øjeblikket 5 nye studenter under suppleringsuddannelsen i nygræsk.

I sit svar til Fakultetet om optag i fremtiden har SN'et støttet den form, hvorefter hvert fag udgør et særligt optagelsesområde. Hvis Fakultetet går over til denne metode har vi erklæret os villige til at modtage højst 25 studenter årligt. Dette kunne klares med den nuværende bemanning og også efter Forårsmestret 1994.

Følgende elementarkurser finder sted i E 93: græsk, latin, latin for middelalderarkæologer, nygræsk.

Der er ingen uregelmæssigheder i afviklingen af undervisningen. Udover den planlagte undervisning er der talrige læsekredse og studiekredse i gang (Vergil, 2 om Horats, Caesar mm.); initiativet til disse er blevet taget af studenter; Simon Laursen og Søren Sørensen har stillet sig til rådighed for nogle af disse læsekredse.

Der er følgende undervisningsassistenter: Søren Sørensen (elementært latin), Svend Fodgaard Jensen (elementært græsk, vikar for Jette Lassen Persiani på barselsorlov), Pia Johansen (nygræsk), Dorte Wille (J.Å.U., Retorik, komm. og form.)

Fællesugen, som var planlagt til efterårsmestret, er blevet udsat til begyndelsen af forårsmestret. SN'et ønsker at få forslag til emner.

Det vigtigste problem som SN'et har arvet fra det forrige og som endnu ikke er ført til tilfredsstillende afslutning er

ADGANGSKRAVENE. Tvunget af Direktoratet til at definere adgangskravene til at studere fagene på universiteterne, har de tre klassiske institutter i fuld enighed besluttet at de ikke skulle forlange kendskab af latin og græsk på højt niveau som adgangsbetingelse men at de dog ville starte den egentlige universitære undervisning (den som er normeret til at vare 2 år i grunduddannelse og 1 1/2 år i sidefag) fra disse niveauer. Dette medfører at der skal oprettes kurser i elementær græsk og latin for de studerende som ikke har kunnet få undervisning indtil opnåelsen af disse niveauer på gymnasiet, og at disse studenter har ret til ekstra SU (6 måneder en gang,

nu, som sidste gave fra Bertel Haarder: 5 måneder).

Hvorfor forlanger de klassiske fag en ordning som adskiller sig fra de andre gymnasiefag? Fordi det ikke er muligt at studere græsk og latin på højt niveau mange steder i landet, fordi både græsk og latin kræves også for dem der kun vil studere det ene af de to sprog, og fordi latin og græsk som adgangsbetingelse ville medføre forlænget studietid uden for universiteterne og større udgifter for Direktoratet. Vi lader studenterne komme ind til fagene, vi sørger for at der er de nødvendige elementære intensive kurser, og imens sætter vi dem igang med alt det de kan studere på grundlag af de sproglige forudsætninger som de er i besiddelse af. Samtidigt fratager vi ikke fagene græsk og latin på gymnasiet deres praktiske funktion som forberedelse til bestemte fag på universiteterne, eftersom de minusser i SU og studietid for en student, der skal følge et eller to elementære kurser, i forhold til en "klassisk" eller halvklassisk student er enorme. Ja, de er uretfærdige.

Men disse konklusioner af de tre institutters møde skulle forhandles i Direktoratet og præciseres som bemærkninger til det skema som vi skulle udfylde. Men Direktoratet besluttede pludseligt i november 92 at Skemaet skulle offentliggøres straks, senere besluttede det at Bemærkningerne ikke ville udkomme. Vi har gode grunde til at mene at Direktoratet har accepteret vores forslag, men en afklaring er yderst ønskelig også i forbindelse med spørgsmålet om finansiering af elementærkurserne der forresten ikke kun følges af vores studenter: desangående har Instituttet foreslået Fakultetet en model med direkte

finansiering fra Direktoratet som Fakultetet ikke har afvist og ikke har gjort til sit. OG NU pludseligt synes bekendtgørelsen, bemærkninger og alt muligt om adgangskravene at være under bearbejdelse i Direktoratet, så de tre SN skal mobiliseres.

De tre SN har også i enighed besluttet adgangskravene angående moderne fremmedsprog. Systemet er det samme, kravene er næsten de samme, med Århus traditionelt (*Austeritas Iutlandica*) som det mest krævende. For vores fag i Århus skal studenten først under den mundtlige prøve være i stand til at bruge sekundærlitteratur i de tre hovedsprog: engelsk, tysk og fransk. Ingen eksaminer, ingen attester, men heller ingen undskyldning.

STOPPRØVERNE. Her er der også tale om Direktoratets diktat mod alle fakulteters (med undtagelse af det naturvidenskabelige) protest og også mod Uddannelsesrådet. Tvunget til at indføre dem, har SN'et besluttet at 1-årsstudenterne i sommeren 1994 skal gå op til to bl. de fire tekstlæsningsprøver. For studenterne der følger både den græske og det latinske elementærkursus gælder de afsluttende prøver i juni som stopprøver. Allerede i 1994-95 agter Fakultetet at indføre en ændring af stopprøve reglerne.

Vi har altså ikke indført nye prøver, men tekstlæsningsprøverne og sprogprøverne skal tages i sommerterminen. Om dispensationsmulighederne, den evt. tredje eksamination i august, og andre detaljer henvises til opslagstavlen og det brev som alle involverede har fået.

Om ANKEMULIGHEDERNE mod stopprøvernes og de andre prøvers resultater vil der om kort tid komme en syntetisk oversigt (Lex satura) fra SN.

SN'et havde i oprindelsen foreslået en enklere model, hvor bl.a. var det nok at bestå én af de to prøver for at kunne fortsætte. Dette ville spare for en masse dispensationssager i tilfælde af linjeskift. Vores forslag sammen med andre 15 fags forslag blev forkastet af det Konsistoriale Studiekontor, som ville have også videnskabsteori inddraget blandt stopprøvene. Det konsistoriale Studiekontor kaldtes indtil for nylig Registratur, og denne overgang fra at registrere til at bestemme har vort fag måske været bl. de første til at bemærke, (Jfr. brevet fra IB og SL til Fakultetet af d.17/9 93 Punkt 2 d) men alle fag er nu ikke begejstret for det. Det førømtalte endelige ordning er altså et kompromis.

SN'et ønsker at fjerne enhver dramatik fra stopprøverne: Formålet med prøverne er ikke "at stoppe", men det oprindelige formål for tekstlæsningsprøverne, nemlig at vise at studenten er ved at udvikle sin kompetence fra det faktiske niveau som han havde i begyndelsen af studiet..

KOMPETENCEKRAV: Vi har ikke noget imod (tværtimod !!) at det Direktorat, der er ansvarligt for Gymnasiet stiller os nogle kompetencekrav: for at være i stand til at undervise i Græsk, Latin og Oltidskundskab på gymnasiet må man være kompetent i dét og dét. Til Kompetence-cirkuleret fra Direktoratet kunne vort fag svare at de kandidater som vi har produceret, iberegnet sidefag-kandidater, helt nøjagtigt har den i cirkuleret beskrevne kompetence, men at de for at opnå den har overtrådt studietidsnormeringen og har været nær et nervesammenbrud. Den normerede tid, især for sidefaget, er urealistisk og

umenneskelig. SN'et vil arbejde for at udvide den normerede studietid på overbygningsuddannelse og på sidefag, i overensstemmelse med den nye langtidsplan for vores Fakultet.

Jeg kan her kort referere SN'ets kommentar til den generelle del af diskussionen om Fakultetets stilling som fandt sted på Sandbjerg-seminaret: det er glædeligt at nedskæringspolitikens tid synes overstået og universiteternes situation forbedret, men dette gælder forskningen og lærerne; studenternes situation er derimod forværret i mange henseender og flerårsaftalens forlig hindrer en ændring til det bedre.

CENSORER: SN'et skal forny censorkorpset og skal være koordinator for de tre institutter. Igen en unødvendig kompliceret bekendtgørelse, med regler som altid vil være besværlige men som i deres første anvendelse overhovedet ikke lader sig bruge. Direktoratet har i sidste øjeblik udsat fristen for censorfornyelsen til marts 94; det vil sige at vinterterminens eksamen vil ske med det gamle censorkorps.

Netværket mellem Aarhus og Pisa under *Erasmus* har nogle vanskeligheder: der er muligheder for studieophold i Pisa og i Aarhus der ikke bliver benyttet eller ikke bliver benyttet af de studenter som de først er blevet udtænkt til. Studielederen og Simon Laursen har været i Pisa for at planlægge en bedre benyttelse af netværket, bl. a. med en udvidelse af samarbejdet til Udine Universitet. Simon L. overtager ansvaret som koordinator for netværket.

For anden gang har SN'et organiseret en *lørdagsarrangement* for forhenværende studenter i OK ved J.Å.U. 12 "gamle" studenter var

mødt op på Viby Sognegård lørdag den 25 september. Der var to foredrag af "gamle" J.Å.U. Lærere: Lise Hannestad talte om Hellenisme-initiativet og om arkitektur i Syrien og Arabien, Bodil Due om Alexander den Store. De fremmødte ønskede at fortsætte at mødes hvert semester, og ønskede også at de interne studenter deltog i disse arrangementer.

Latin for middelalderarkæologer: Fakultetet forlangte at Middelalderarkæologer enten betalte vort fag for en specielt tilrettelagt latinundervisning eller deltog i elementær latin-kurset indtil opnåelsen af det krævede niveau d.v.s. intensiv undervisning (6 ugtl. timer) i et semester. Men Middelalderarkæologerne mente at det intensive kursus var for stort et krav og at de ikke havde råd til at betale. Det endte med et kompromis som Fakultetet har accepteret: Vi giver undervisning til Midd.ark. og får tilskrevet den på plus side i nøglen, men Midd.Ark. betaler ikke til Fakultetet. Kompromiset gælder kun for 93-94, fordi Fakultetet ikke vil forlænge det længere og SN'et skal så finde en definitiv løsning. Simon Laursen påtog sig generøst at undervise i dette kursus.

Retorik, kommunikation og formidling: I dette semester er Modul I i dette J.Å.U.-kursus startet med to hold og 76 studenter. I modul I (1. år i det 2-årige forløb) undervises studenterne af lærere fra Nordisk (Ole Togeby og Mette Kunøe) og fra vores institut (Bodil Due, E. Ostfeld og undervisningsassistent Dorte Wille) med en mindre indslag fra "Information og Medievidenskab" lærere. Der er tre seminarer i dette og tre i næste semester.

Fra dette semester administrerer SN'et kun Modul I, mens Modul II

administreres af SN'et for Information og Medievidenskab, men vi håber at denne deling ikke vil svække den koordinering og samarbejde mellem de to SN'erne som vi finder nødvendigt både på organisations og på pædagogisk plan.

SN'et har også ansøgt om at starte et nyt kursus i Herning under Voksenundervisning med den samme studieordning som den ovenfor nævnte men med aftenundervisnings- (ikke seminar-) forløb. Kurset vil kræve en fast undervisningsassistentstilling og en moderat anvendelse af Instituttets faste lærere.

For at forstå alt dette skal læserne vide at Instituttet er nødt til at "sælge" undervisning ud af huset for at kunne bevare den nuværende bemanning og vi er nok alle enige i, håber jeg, at både studenter og lærere har interesse i at der er mange lærere med mange forskellige profiler og kompetencer ved Instituttet. Derudover er vi alle også interesseret i at have en udadvendt aktivitet, en aktivitet som vi skulle have også hvis vi ikke var nødt til at "sælge" undervisning ud. Vores nuværende varer til salg er undervisning på J.Å.U. i Nygræsk (ca. 17 studenter) og Retorik, undervisning i elementært græsk på det teologiske fakultet og undervisning i latin for middelalderarkæologer. Her er der to problemer: 1) SN'et skal forsøge at holde balancen mellem udadvendt og intern aktivitet, fordi hver time vi sælger ud af huset er en time som fratages vores studenter. Vores fag må ikke blive anført som en stor skyldner i Fakultetets årlige regnskab (den såkaldte nøgle), men vi lærere må ikke ignorere de faktiske behov for undervisning som de interne studenter har. 2) Det andet problem er langt vanskeligere. Jeg

tror alle kan forestille sig at mange undervisningsforløb ikke vækker begejstring hos lærerne der alle foretrækker fagligt kvalificeret intern undervisning for mere generel eller mere elementær undervisning. Og ikke alle viser den samme forståelse for fagets samlede interesser og den samme generøsitet. Det er jeg ikke glad ved at fortælle, men man forstår ikke noget om SN'ets vanskeligheder hvis man ikke er informeret om disse forhold på vort fag. SN'et kunne koncentrere sig om den interne undervisning og betragte instituttets samlede interesser som uvedkommende, da de ikke falder under de studieordninger som SN'et skal administrere; men en så kortsigtet politik ville ikke betale sig; balancen mellem alle institutaktiviteterne må være den rigtige politik, altså også en udvidelse af eksterne aktiviteter, som den forannævnte i Herning. I forårssemestret vil undervisning i græsk for teologer ikke finde sted.

En komplikation er den nye måde at godtgøre for undervisning på J.Å.U. på: hidtil har fagene fået de timer som de gav til J.Å.U. tilskrevet på plussiden, men fra dette semester får fagene i kontante penge betalt det halve af hvad de fortjener på J.Å.U. Så skal hvert fag betale for evt. undervisningsassistenter og for de faste lærere der bliver anvendt i kurserne. Vil vores forudberegninger svare til virkeligheden? Så kan SN'ets redegørelse slutte som et afsnit i spændingsromaner: Svar og fortsættelse i næste nummer af *Agora*, med et særligt appendix om uhyret kaldet "BACCALAUREA-TUSBEKENDTGØRELSE" som Direktoratet alene uden indblanding af humanistiske guder er ved at barsle med: se i Hesiods *Theogoni* om Typhoeus.

G.Torresin
studieleder

Specialeresuméer

I sidste nummer af Agora udtrykte vi ønske om en bedre udnyttelse af specialerne fra O&M og Klass. ark. for bl.a. at få faglig inspiration og udveksle erfaringer af praktisk/metodisk karakter. En første vigtig forudsætning herfor er naturligvis, at specialerne er tilgængelige. Derfor bliver specialerne fra O&M nu kopieret og indlemmet i O&M's bibliotek. En anden vigtig forudsætning er, at vi får nogle specialeresuméer - gerne med prioriteret litteraturliste. Som den første (i en forhåbentlig fortsat række) har Bodil Schjemte Jensen efter opfordring skrevet et resumé af sit speciale om Horats' satirer.

Horats' satirer

Af Bodil Schjemte Jensen

Horats' satirer Med hvilken ret kaldes nogle af Horats' satirer for diatriber? •En redegørelse for forskningshistorien •En belysning af Horats' egne herhenhørende udsagn om sine inspirationskilder og om sin personlige stilling •En undersøgelse af argumentation, tematik og personkarakteristisk i 1. bogs satirer 1, 2 og 3, med inddragelse af 2. bogs satirer 2, 3, og 7. (12.11.92)

Det overordnede mål med mit speciale var at besvare, hvorfor det er berettiget at kalde nogle af Horats' satirer for diatriber. Det medførte, at jeg først og fremmest måtte indkredse begrebet - eller genren - diatribe, hvilket er temmelig komplekst. I det hele taget er diatribens betydning i en litteraturhistorisk sammenhæng meget omdiskuteret og dermed også dens indflydelse på satire generelt. Derfor blev det nødvendigt - og også til stor hjælp - indledende at udarbejde en forskningsoversigt med det formål at opridse forskellige holdninger til diatriben og dens symbiose med Horats' satire. Udgangspunktet er Horats' Ep. II. 2. 59-60:

*carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
ille Bioneis sermonibus et sale nigro*

Du finder glæde i oden, én fornøjes over jamberne
en anden over samtalerne i Bions stil og bidende vid.

Sale nigro er svært oversætteligt, men meningen er klar, hvis udtrykket ses i sammenhæng med metaforen *sale multo urbem defricere* (S. I. 10. 3-4), der hentyder til at gnide salt i et sår, det svier, men renser og heler.

Uenigheden om satirens *principia* er stor, og det diskuteres ivrigt, om oprindelsen primært er at finde i diatriben, i komedien eller i den jambiske invektivdigtning. Problemet er jo, at satiren hævdes at være en romersk opfindelse - *satura quidem tota nostra est*, og derfor - og i forlængelse af de ovennævnte programmatisk vers i Ep. II. 2 - faldt det naturligt at se nærmere på, hvad Horats yderligere selv siger om sine inspirationskilder. Da må man ty til S. I. 4, S. I. 10 og S. II. 1, der alle har satirepoetik som emne og handler om Horats' personlige forhold til genren, personificeret i Lucilius.

I forbindelse med diatribesatirerne I. 1, 2 og 3 påkalder den litteraturteoretiske I. 4 sig særlig opmærksomhed. Her hævder Horats, at den tematik, altså moral filosofien og temakatalogen, som de tre første satirer har til fælles med diatriben, er inspireret af hans faders opdragelse. Som så meget andet er det en del af Horats' *ludus*, af hans leg med genren, der er med til at styrke hans image som indadvendt, selvreflekterende satiriker.

Efter disse diskussioner af satirens oprindelse og diatriben som kilde følger analyser af S. I. 1, 2 og 3, der i særlig grad er præget af diatriben, såvel formelt som tematisk. Som det fremgår af specialets titel er der lagt vægt på argumentation, tematik og personkarakteristik med en stadig skelen til diatribens praksis på disse områder.

Betydningen af Horats' argumentationsteknik i satirerne er temmelig overset, omend den er meget væsentlig for forståelsen af satirerne som *sermones* og som diatriber. Horats' "Gesprächsführung" benytter sig af såkaldte glidende overgange mellem forskellige temaer, idet der manipuleres med de enkelte ords nuancer, og dermed skabes associationer, der leder over i nye sammenhænge. Denne associationsteknik bevirker, at man leder forgæves efter en stringent logisk opbygning - satirerne tilstræber netop, hvad Lejay kalder "la logique de la conversation".

Temaerne i de tre satirer er forskellige *vitia*, og personerne udfører disse *vitia*.

Personerne er gerne skildrede vha. den for diatriben så karakteristiske *fictus interlocutor* (en fingeret samtalepartner), og de fremstår oftest som stivnakkede, genstridige og af lav moralsk habitus. De overhører satirikerens gode råd og løftede pegefingre med en ulykkelig udgang til følge.

Satirerne behandler som sagt *vitia*, og overordnet drejer det sig i S. I. 1 om *avaritia*, i S. I. 2 om *adulterium* og S. I. 3 om intolerance. De er alle konventionelle diatribetemaer og netop typiske, fordi de til hver en tid kan sættes i forbindelse med aktuelle moralske spørgsmål. På den baggrund mener jeg, at der er en vis rimelighed i at se dem i tilknytning til den historisk-social kontekst. Temaerne *er* overtaget fra diatriben, men dels rummer de valgte *vitia* politisk sprængstof, og de har brod opad i det aktuelle romerske samfund, dels er behandlingen af dem meget romersk med vægt på praktisk etik og endelig helt i overensstemmelse med *mos maiorum*.

Jeg vil ikke her udbrede mig om de enkelte temaers udvikling og afvikling i satirerne, men afsluttende opfordre til at læse de tre første diatribesatirer. De kan læses hver for sig som meget morsomme angreb på forskellige laster, men man går glip af mange pointer og sammenhænge, hvis de ikke læses samlet. Derefter skylder man sig selv - og Horats - at læse S. I. 4, hvor Horats' fader advarer den unge Quintus om de just beskrevne *vitia*, og hvor Horats påbegynder definitionen af sit satireideal. Programmerklæringerne samt selvpromoveringen som satiriker fortsætter i S. I. 10 og S. II. 1 med mange urbane og subtile ind- og udfald. Endelig kan diatribetråden tages op igen med 2. bogs satirer 2, 3 og 7, hvis form og indhold ligeledes er præget af diatriben, men på trods deraf ganske forskellig fra S. I. 1, 2 og 3. God læselyst.

Bibliografi (et udvalg)

Tekster og kommentarer:

Q.Horati Flacci: *Opera* Ed. D.R.Shackleton Bailey (1985) Stuttgart
Kiessling, A. & Heinze, R.: *Q.Horatius Flaccus, Satiren* (1968)
Dublin/Zürich (genoptr. af 5. udg. 1921)

Lejay, P: *Oeuvres d'Horace, Satires* (1966) Hildesheim (genoptr. af 1. udg. 1911)

Palmer, A.: *The Satires of Horace* (1971) New York (genoptr. af 1. udg. 1883)

Villeneuve, F.: *Horace, Satires* (1962) Paris (genoptr. af 1. udg. 1932)

Jeg valgte at benytte Shackleton Baileys tekst fra 1985, dels er det den nyeste, dels giver den anledning til en række tekstkritiske diskussioner - Shackleton Bailey er *meget* opfindsom og kreativ i sine forslag.

Dog bør satirerne læses med Kiessling & Heinzes kommentar - den er trods sin alder uovertruffen og absolut et "must".

Budé-udgaven af Villeneuve skal også fremhæves; den er ofte tekstkritisk interessant, og oversættelsen er god. Lejays kommentar til satirerne kan ligeledes anbefales. Den har mange nyttige referencer og er nok lidt lettere tilgængelig end K-H. Derudover findes et antal 'skolekommentarer' af svingende kvalitet. De bidrager ikke med noget, der ikke er at finde i K-H - dog kan Palmers kommentar eventuelt afhjælpe sproglige problemer.

Generelt:

Coffey, M. (1976 & 1989) *Roman Satire*, London/New York

Duff, J.W. (1964) *Roman Satire*, Hamden (genoptr. af 1. udg. 1936)

Highet, G. (1962) *The Anatomy of Satire*, Princeton

Knoche, U. (1982) *Die Römische Satire*, Göttingen (rev. genoptr. af 1. udg. 1948)

Coffeys *Roman Satire* (vær opmærksom på 2. udg. - der er en del ændringer i forhold til 1. udg.) giver en udmærket bred indføring i romersk satire. Der er et kapitel om genren og dens historie, et kapitel om hver enkelt satiriker og endelig et afsnit om den menipiske tradition.

Knoches introduktion er en fin, grundig og lidt kompakt bog, opbygget efter samme mønster som Coffeys.

Duffs *Roman Satire* er mere "snakkende", lettere tilgængelig og mindre oplysende.

Highet giver et vue over satiren generelt med vægten på engelsk og fransk tradition, og det præger til en vis grad de første kapitler om den antikke satire.

Monografi:

Rudd, N. (1966) *The Satires of Horace*, Cambridge

Den eneste monografi om Horats' satirer er Rudds. Han inddeler de enkelte satirer i grupper efter form og indhold og behandler derpå hver enkelt satire for sig og i forhold til dens gruppe. Bogen er klar, koncis og meget nyttig, men sine steder ikke tilstrækkelig diskuterende.

Biografi:

Fraenkel, E. (1957) *Horace*, Oxford

Den mest autoritative biografi om Horats er uden tvivl Fraenkels. Den er debatterende til det polemiske, og Fraenkel lægger ikke skjul på, hvad han synes om og ikke synes om (kriteriet er "jo mere personligt des bedre"). Fraenkels bog er dog - på trods af de begrænsninger hans biografiske indfaldsvinkel medfører - ikke til at komme uden om.

Specifikt:

Anderson, W.S. (1982) *Essays on Roman Satire*, Princeton

DuQuesnay, I.M. Le M. (1984) *Horace and Maenas, The propaganda value of Sermones I; Poetry and Politics in the Age of Augustus* Ed. T.Woodmann, Cambridge

Hight, G. (1974) *Masks and Faces in Satire; Hermes* 102: 321-337

Knoche, U. (1935) *Betrachtungen über Horazens Kunst der satirischen Gesprächsführung; Philologus* 15: 372-390, 469-482

Angående mere specifikke problemer i Horats' satirer skal Knoches artikel fremhæves som et meget vigtigt bidrag til belysning af Horats' associationsteknik og af satirerne som *sermones*.

Et andet interessant aspekt tager DuQuesnay op i sin kontroversielle artikel om satirernes politiske indhold. Hans tese er, at Horats' satirer er en del af den augustæiske propagandamaskine, hvilket han underbygger med referencerne til de republikanske dyder, til *mos maiorum* samt parallellerne mellem Scipio-kredsen og "Maecenas-kredsen".

Endelig vil jeg nævne diskussionen om den såkaldte *persona*-teori, der også er relevant i forbindelse med Horats' forhold til satiregenren. Anderson er som nykritiker tilhænger af teorien (: Horats er ikke til stede i sin digtning, han påtager sig en rolle), mens Hight på det kraftigste afviser den.

Diatriben:

Capelle, W. (1957) *RAC* 3: 990-997 (*Diatriben*)

Mendell, C.W. (1920) *Satire as Popular Philosophy; CPh* 15: 138-157

Oltramare, A. (1926) *Les Origines de la Diatribe Romaine*, Genève

Puelma Piwonka, M. (1949) *Lucilius und Kallimachos*, Frankfurt am Main

De nævnte introducerende bøger om romersk satire omtaler alle diatriben, men med henblik på en mere uddybende redegørelse for diatriben som begreb og genre kan man med fordel læse Capelles artikel. Ellers er hovedværket om romersk diatribe Oltramares bog, der også kan benyttes som opslagsværk.

Mere specifikt om koblingen satire-diatriben finder man hos Puelma Piwonka, kap. 1.5 og kap. 3.1, og i Mendells artikel om det populære filosofiske indhold i satirerne.

Satura som genre:

Brink, C.O. (1963) *Horace on Poetry I*, Cambridge

Fiske, G.C. (1966) *Lucilius and Horace*, Hildesheim (genoptr. af 1. udg. 1920)

Puelma Piwonka, M. (1949) *Lucilius und Kallimachos*, Frankfurt am Main

Rudd, N. (1955) Had Horace been critized? A study of Serm.I.4; *AJPh* 76: 165-175

Rudd, N. (1955) The Poet's Defence: *CQ* 49: 142-156

Rudd, N. (1960) Horace on the Origins of *Satura*; *Phoenix* 14: 36-44

Van Rooy, C.A. (1966) *Studies in Classical Satire and Related Literary Theory*, Leiden

De generelle bøger om satire har alle afsnit om genren og dens oprindelse, men der lægges særlig vægt på dette hos Van Rooy og hos Puelma Piwonka, der dog kræver en vis forhåndsviden.

Om Horats' forhold til genren kan man konsultere Brinks Prolegomena (citeret ovenfor) til hans trilogi om Horats' litteraturteoretiske digtning samt Rudds artikler, hvis synspunkter dog også er taget op i hans monografi.

Fiske behandler særlig forholdet mellem Lucilius og Horats og "beviser" vha. dristige rekonstruktioner, at Horats så at sige har skrevet af.

Kristenforfølgelserne *

af Mette Petri Lauritsen

Indledning

Mennesket har fra tidernes morgen været kendetegnet af en helt enestående tilpasningsevne og overlevelsesevne. Det man kunne kalde "historiens nødvendige glemsomhed" har medvirket til at mildne synet på mangt et terrorregime, overdraget dødelige skikkelser guddommelige kvaliteter og fremfor alt søgt at befri endnu en generation fra fortidens belastende byrde. Andre gange mytologiseres og overdrives det onde for at opnå samme resultater. Dette gælder ikke mindst indenfor et af de felter af den romerske historie, der har givet anledning til størst omtale og diskussion: kristenforfølgelserne. Da Gibbon i 1776 udgav første bind af *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, vovede han som den første at bryde med den traditionelle, fasttømrede opfattelse af forfølgelserne set fra de kristnes synsvinkel især som fremstillet af de tidlige apologeter. Ifølge de kristne var forfølgelserne et tydeligt udtryk for Det Godes (kristendommens) kamp mod Det Onde (Romerstaten). Man kan sige, at Gibbon ændrede denne teses fortegn og istedet hævdede, at den ellers så tolerante romerske stat måtte have haft tungtvejende og logiske grunde til at forfølge de kristne. Kristenkulten måtte, iflg. Gibbon, med sin religiøse fanatisme og asociale indstilling have overskredet grænserne for den synkretistiske statspolitik tolerance. De kristne var ikke istand til at indordne sig under Romerstatens beskyttende lovgivning, og måtte derfor straffes. Med denne nye synsvinkel bragte Gibbon for første gang det politiske aspekt af kristenforfølgelserne ind i debatten.

Den derpå følgende analyse og diskussion af årsagerne til forfølgelserne krævede nu også juridiske forklaringer, som Mommsen

* Tidagesopgave i romersk historie og samfundsforhold, januar 1993 inden for området: 'Juridisk grundlag og politiske motivationer i Christenforfølgelserne indtil 249'. Opgavens formulering: 'På grundlag af Plinius' brev til Traian ønskes en redegørelse for diskussionen og for alternative løsninger angående form og årsag for Christenforfølgelserne'.

blev den første til at fremkomme med i sin banebrydende artikel fra 1890 (1). Hans *coercitio*-teori, som jeg senere vil komme nærmere ind på, er stadig idag en af de etablerede og ofte omdiskuterede opfattelser af den juridiske basis for kristenforfølgelserne.

En af de vigtigste overleverede kilder til forståelsen af forfølgelsesproblematikken er Plinius den Yngres brevveksling med kejser Trajan, hvorunder *Epistel X. 96-97* især er af uvurderlig betydning. De indeholder nemlig det tidligste bevis for den hedenske romerstats holdning til de kristne og deres levevis i de provinserne. Desuden er selve rettergangen mod de kristne som det eneste sted tydeliggjort i detaljer i Plinius' brev. Senere kilder såsom *Acta Martyrum* og Tertullians *Apologeticus* har en tendens til at tilsløre de tekniske detaljer og ensidigt præsentere de kristnes syn på forfølgelserne. I det følgende vil jeg på basis af Plinius' brev fremlægge de forskellige synsvinkler, der i tidens løb har gjort sig gældende i beskrivelsen af form og årsag for de romerske kristenforfølgelser. Forfølgelserne under de forskellige kejsere vil ikke blive omtalt her, da opgavens omfang ikke tillader det; istedet vil hovedvægten blive lagt på Trajans regeringsperiode.

Brevvekslingen mellem Plinius og Trajan

Brevet til Trajan er som nævnt et led i en større korrespondance, der efter Plinius' død er blevet offentliggjort. Det er sandsynligvis ikke forfattet senere end år 112 i Plinius' andet år som statholder i de romerske provinser Pontus et Bithynien. Gaius Plinius Caecilius Secundus (o. 61 - o. 112) var en velhavende ridder fra den norditalienske by Comum (i dag Como) og adoptivsøn af Plinius den Ældre, den berømte forfatter. Han havde traditionen tro besat kvæstor- og prætorembedet i Rom, før han af kejseren blev overdraget ansvaret for provinsen Pontus et Bithynia i Lilleasien med titlen *legatus Augusti consulari potestate*. Titlen oplyser os indirekte om, at denne provins efter at have været underlagt senatet nu var overdraget i kejserens varetægt. Dette skyldtes de store sociale og økonomiske problemer, man kæmpede med i netop dette område, og som Plinius nu stod overfor at løse. Blandt andet var det kristne mindretal i provinsen årsag til omfattende uroligheder og anklager om diverse forbrydelser. Netop i anledning af disse klager over de kristne henvender Plinius sig til Trajan med følgende tvivlsspørgsmål:

1 Th. Mommsen: 'Der Religionsfrevel'.

- med hvilken anklage plejer man at straffe de kristne?
- skal man i forbindelse med dommen tage hensyn til den anklagedes alder?
- kan de, der er ophørt med at være kristne fritages for anklage?
- kan man dømme de kristne for navnet alene eller skal der kun straffes for de forbrydelser, der normalt knytter sig til navnet?

Plinius begrundet sin tvivl med, at han ikke tidligere har overværet undersøgelser mod de kristne. Derefter oplyser han om den fremgangsmåde, han indtil videre har fulgt i processerne mod de kristne. Hvis de anklagede efter gentagne adspørgsler fastholdt at være kristne, har han ladet dem straffe, da han mente, at det ubøjelige stivsind under alle omstændigheder ikke kunne tolereres. De skyldige, der var romerske borgere, sendte han til Rom for at blive dømt der. Nogle af de anklagede var blevet indberettet af anonyme *delatores*; disse valgte Plinius at løslade, efter at de gentagne gange havde nægtet at være kristne og desuden ofret til de romerske statsguder og kejserens billede. De, der tidligere havde bekendt sig til kristendommen, forsikrede, at de intet forbryderisk havde foretaget sig og blev ligeledes løsladt. Overfor to unge slavinder valgte Plinius dog at gribe ind med tortur for at forsikre sig om, at de talte sandt. Ifølge deres beskrivelse forekom kristendommen ham dog kun at være forskruet overtro. Alligevel understreger Plinius, at anklagerne mod de kristne bør tages yderst alvorligt, da denne nye *superstitio* (1) har vundet stort indpas i provinsen. En positiv udvikling er dog, ifølge Plinius, at interessen for de lokale guder igen er ved at melde sig. De næsten forladte templer besøges påny og offerdyr sælges igen i modsætning til tidligere.

Selvom hovedvægten i denne opgave vil blive lagt på Plinius' brev, er Trajans reskript dog også af stor betydning, da det bliver afgørende for de kristnes situation i de næste cirka 150 år. I modsætning til Plinius' brev er reskriptet meget kortfattet. Kejseren meddeler, at Plinius har fulgt den rette fremgangsmåde overfor de kristne indtil videre, og at der i det hele taget ikke kan opstilles faste regler for den slags procedurer. Han slår dog fast, at de kristne ikke bør op-søges og efterfølges: "*conquirendi non sunt*" (2). Hvis de angives, bør de straffes, med mindre de nægter at være kristne og beviser dette ved offerprøven. Desuden bør Plinius ikke tage hensyn til

1 Plin. *Epist.* X. 96. 9.

2 Plin. *Epist.* X. 97. 2.

anonyme anklager, da Trajan finder dette i strid med sit århundredes ånd.

De problemer, Plinius' brev opstiller for eftertidens forskere, ligger tæt op ad de indledende spørgsmål til kejseren, nemlig:

Af hvem og hvorfor blev de kristne anklaget? Og hvilken juridisk baggrund kunne man opstille for anklagerne og dommen?

Som tidligere nævnt bliver Mommsen en af de første til at knytte årsagsforklaringen sammen med det juridiske aspekt, og der fremkommer udfra denne nye synsvinkel tre nu klassiske teorier om forfølgelsernes juridiske baggrund:

- *Institutum Neronianum*-teorien. Opfattelsen af, at der siden Roms Brand i 64 havde eksisteret en lov, der direkte forbød de kristnes eksistens (1). Denne lov skulle have været foranstaltet af Nero, der iflg. Tacitus (2) gav de kristne skylden for brandens påsættelse for selv at undgå anklage.

- *Coercitio*-teorien (Mommsen). Bygger på opfattelsen af, at de kristne var genstand for rene politiprocesser baseret på den ansvarshavende magistrats uindskrænkede strafferet (*coercitio*). Selvom en sådan proces ikke krævede direkte juridisk begrundelse, mente Mommsen, at der lå en anklage *de majestate* bag. Denne havde sin baggrund i de kristnes frafald fra den nationale romerske religion.

- *Flagitia*-teorien. De kristne anklagedes udfra anvendelsen af almindelige straffelove for forbrydelser, såsom *sacrilegium*, *majestas*, incest, børnedrab mm.. Flere forskere mener, som de kristne apologetikere, at disse anklager kun var et udtryk for det romerske folks *superstitio* og desuden dækkede over et politisk ønske om at få bugt med den kristne tro i sig selv (3).

Institutum Neronianum

Teorien om eksistensen af en lov udstedt under Nero, som forbød kristendommen, er idag forladt af næsten alle forskere, men skal

1 Jvf. Tert. *Apol.* iv. 4.

2 *Ann.* XV 38.

3 De 3 teorier præsenteres i tilsvarende form hos Arne Søby Christensen, *Kristenforfølgelserne*, s. 7, der her igen citerer Hal Koch.

alligevel kort nævnes her. Callewaert (1) mente at finde bevis for denne lovs eksistens i Tertullians udtryk "non licet esse vos" (2) og omtalen af "institutum Neronianum" (3). Man kan spørge sig selv, hvilken grund Plinius skulle have til at henvende sig til kejseren om råd, hvis der i forvejen eksisterede en lov, der forbød de kristnes eksistens? Der kan altså ikke være tale om en decideret lov, men ordet 'institutum' må referere til en praksis siden Nero (4). I sin artikel "Institutum Neronianum", hævder Borleffs også, at "non licet esse vos" henviser til alle former for *factiones* og *collegia* - ikke til de kristne specielt. Antonie Wlosok afviser desuden indirekte al tale om en speciel *lex* rettet mod de kristne ved at erklære, at Plinius' fremgangsmåde, der må karakteriseres som "Anwendung der magistratischen Polizeigewalt" (5) viser, at kristendommen på hans tid endnu ikke var underlagt nogen strafferetslig kategori. Jeg vil ikke her komme yderligere ind på diskussionen, der på mange måder kan betragtes som afsluttet.

Coercitio-teorien

For først og fremmest at kunne forstå Mommsens *coercitio*-teori med udgangspunkt i Plinius' brev er det nødvendigt nærmere at undersøge de magtbeføjelser, han som statholder var i besiddelse af. Som alle andre magistrater med rang over kvæstorembetet, var Plinius udstyret med *imperium*, dvs. retten til at befale og i snævrere betydning militærmyndighed (6). Herunder hørte *coercitio*, tvangsretten, der tillod magistraten at skride ind overfor og straffe ulydige undersåtter, hvornår han end fandt det nødvendigt. Denne ret var uindskrænket, for så vidt der var tale om afstraffelse af romerske kvinder, ufrie og ikke-borgere. Mænd, der var romerske statsborgere, havde appelret, *jus provocationis*, til kejseren og måtte således sendes til Rom.

Mommsen gør opmærksom på, at den almindelige strafferet sjældent blev benyttet mod de kristne. De blev altså efter hans mening

1 C. Callewaert: 'Les premiers chrétiens furent-ils persécutés par édits généraux ou par mesures de police?', *Revue d'histoire ecclésiastique* 2 - 3 (1901-1902), 771 ff., 5 ff., 324 ff., 601 ff., som citeret af Arne Søby Christensen, *Kristenforfølgelserne*, s. 42.

2 *Apol.* iv. 4.

3 *Ad Nationes* I. 7.

4 Ste. Croix, 'Why were ...', s. 223.

5 Wlosok, *Rechtsgrundlagen*, s. 292.

6 Jvf. Drachmann og Afzelius, *Statsforfatning*, Kbh. 1930, passim.

ikke dømt i kvæstionsprocesser, hvor *prætor* stod som leder af et *consilium* og enhver borger kunne fremstå som anklager. Dette skyldtes hovedsageligt, at processen medførte både praktiske og retslige problemer i provinserne. For eksempel kunne det være svært for statholderen at samle det antal kvalificerede mænd, der krævedes til en lovlig nævningeliste. Underordnet *coercitio*-retten lå bemyndigelsen til at afholde *cognitio*, der var den for det laveste lag af befolkningen almindeligt gældende retsundersøgelse baseret på vidneudsagn (1). Forudsætningen for en *cognitio*-proces var, at en anklager, *delator*, trådte frem og pådrog sig risikoen for at blive anklaget for *calumnia* - falsk anklageføring med dertil hørende bødestraf. Anklagerne mod de kristne var dog ikke indeholdt i *leges Corneliae-leges Juliae*, hvilket, ifølge Mommsen, gav magistrater med *jus coercionis* ret til at afholde *cognitio extra ordinem*, som kunne ledes af magistrater alene, blot de besad *imperium*. Denne form for *cognitio* var dog stadig underordnet *coercitio* og ifølge Mommsen blot et "legaliseret fravær af fastlagte former" (2). Med andre ord kan man vælge at se *cognitio*-processen overfor de kristne som en maskeret *coercitio*, der altså bygger videre på Mommsens teorier beskriver altså, som for eksempel Drachmann (3) og Simon og Benoit, processerne mod de kristne som ren *coercitio*. Jeg mener dog, som de Ste. Croix, at der istedet må være tale om en skelnen mellem formel og uformel *cognitio*. De forskere, der taler om ren politimæssig indgriben, støtter sig ofte til nogle af de første linier i Plinius' brev: "*numquam cognitionibus de christianis interfui*" (4). Jeg betragter dog ikke dette som holdbart, da Plinius' ord kan hentyde til, at han blot ikke før har haft lejlighed til at overvære en sådan proces i Rom, da han jo stadig er ny i embedet. Sætningen er bestemt ikke tilstrækkeligt bevis for, at der slet ikke eksisterede *cognitio*-processer mod de kristne.

Moreau leverer måske en af de mest præcise beskrivelser af *coercitio*-problematikken, da han hævder, at *coercitio* i løbet af kejsertidens første århundreder mister sin oprindelige karakter og bliver næsten identisk med *cognitio extra ordinem*. Samtidig udvides kejserens og hans stedfortræderes magt, og statholderen fastlægger mere eller mindre selv de normer, ud fra hvilke der

1 Sml. Ste Croix, 'Why were ...', s. 218.

2 Mommsen, *Römisches Strafrecht*, s. 340.

3 Drachmann, *Statsforvaltning*, s.46, anm.2.

4 Plin. *Epist.* X. 96. 1.

dømmes. Sluttelig er *coercitio* altså blevet til en meget speciel form for *cognitio*, og magistratens udvidede magtbeføjelse resulterer i de sporadiske og forskelligartede forfølgelser, vi idag har kendskab til eksistensen af. Det næste spørgsmål, der melder sig, er dog, om Mommsen har ret i, at der bag den coercionelle indskriden fra statholderens side ligger en anklage for forbrydelser af forskellig art, bl. a. *de majestate*?

Lad os i denne forbindelse vende tilbage til Plinius' brev. Plinius beskriver, hvordan han løslader de af de anklagede, der er villige til at ofre til de romerske guder og kejserens billede, "*quam propter hoc iusseram ... adferri*" (1). Umiddelbart må dette understøtte Mommsens teori: de kristne anerkender alligevel kejserkulten og løslades derfor. Senere fremgår det dog, at Plinius vælger at løslade de anklagede, der tilstår at have været kristne, men ikke er det længere. Canfield fremfører med rette den påstand, at hvis den egentlige anklage mod de kristne var for *majestas* pga. deres manglende respekt for kejserkulten, ville et frafald fra den kristne tro ikke være nok til at frelse dem. Historien giver ejheller nogen beviser på anklager af den slags. Desuden gør Canfield opmærksom på, at Plinius overhovedet ikke nævner ordet *majestas* i brevet.

Hvis man ser nærmere på brevets ordlyd, må Mommsens teori efter min mening yderligere afvises ud fra Plinius' fremgangsmåde under processerne. For det første: hvorfor skulle Plinius henvende sig til kejseren om råd, hvis han vidste, at det var ulovligt at nægte at ofre til kejserens billede, som Mommsen indirekte hævder, det var? Tværtimod siger Plinius selv direkte: "*ideo nescio quid et quatenus aut puniri soleat aut quaeri*" (2). Ud fra denne konstatering ville man umiddelbart forvente, at Plinius slet ikke kunne foretage sig mere i sagen før han havde modtaget kejserens reskript. Dette er dog ikke tilfældet. Selvom coercionens retten er et tydeligt bevis for statholderens næsten uindskrænkede magt, kræver den dog en forudgående formodning om en art forbrydelser, som der straks må skrives ind overfor. Man kan naturligvis hævde, at Plinius er nødt til at tage borgernes anklager mod de kristne alvorligt, for ikke selv at risikere en anklage *de majestate*, men dette forklarer stadig ikke, ud fra hvilke kriterier, han dømmer. Dette problem vil jeg behandle yderligere i det følgende.

1 Plin. *Epist.* X. 96. 5.

2 Plin. *Epist.* X. 96. 1-2.

Kejserkulten

Selvom *maiestas*-teorien måske ikke er holdbar, rører Mommsen dog alligevel ved et for diskussionen yderst vigtigt emne: kejserkulten. Fergus Millar lægger i sin artikel "The imperial cult and the persecutions" netop vægt på at belyse kejserkultens rolle i kristenforfølgelserne. Allerede fra Cæsars tid har man eksempler på, at der sværges ved kejserens navn, hvilket under de flaviske kejsere bliver til en ed ved kejserens *genius*. Kejserkulten integreres derefter gradvist i provinsernes lokale kulturer, hvorved kejseren selv bliver genstand for de samme ofringer som de romerske guder. Der er beviser på, at selv statholderne tog del i kejserdyrkelsen; kunne det så undre hvis de kristne blev straffet for at forsømme at udvise denne respekt? Ganske vist skelner Plinius mellem Trajans statue og "simulacris numinum" (1), men den er dog genstand for den samme offerhandling. Til gengæld er det ikke så meget selve kejserdyrkelsen som forsømmelsen af de lokale guder generelt, der bekymrer statholderen ved omtalen af de templerne.

Millar bruger blandt andet Pliniusbrevet til at konkludere, at kejserkulten alt i alt spiller en mindre rolle i forbindelse med forfølgelserne, fordi den netop blot er en *del* af den samlede gudedyrkelse. Han afviser dermed også, at forfølgelserne kan forklares ud fra politiske bevæggrunde, men hævder, at den egentlige baggrund var de romerske hedninges opfattelse af, at verden opretholdtes af en guddommelig magt. De kristne udgjorde i folkets øjne en trussel for denne magt og dermed for hele det romerske samfunds sikkerhed. Tacitus skildrer i *Annales* (2), hvordan de kristne er forhadte ikke så meget på grund af anklagen om brandstiftelse som for deres had til menneskeheden "odio humani generis". Folket identificerede dette had med de kristnes manglende anerkendelse af de romerske guder og dermed kejserkulten. Man så sidstnævnte som et dårligt varsel og frygtede, at gudernes straf for de kristnes "atheisme" kunne forårsage hele romerrigetets undergang. Forfølgelserne er, som Robin Lane Fox udtrykker det, "good evidence that the essential continuity of pagan religiousness was still significant" (3).

1 Plin. *Epist.* X. 96. 5.

2 *Ann.* 15. 44. 4.

3 Lane Fox, *Pagans and Christians*, s. 425.

Flagitia-teorien

Det, som Plinius betegner som "flagitia cohaerentia nomini" (1), er af en del forskere blevet anset som den egentlige baggrund for anklagerne mod de kristne. Uanset om man daterer de første kristenforfølgelser til tidspunktet for Roms Brand under Nero eller ej, er det sikkert og vist, at de kristne allerede før år 64 var utroligt ildesete af den hedenske romerske befolkning. Nero er dog karakteriseret som den, der først skelner de kristne tydeligt fra deres oprindelige trosfæller, jøderne. Rygterne om, at de kristne samlede på hemmelige mødesteder for at udøve deres fordækte, amoralske handlinger, var måske udbredte iblandt den jævne befolkning, men det er efter min mening næppe sandsynligt, at de romerske myndigheder tillagde dem nogen større betydning. Max Conrat, der i tråd med Gibbon og Mommsen nægter at afskrive troen på den romerske "retsstat", fastholder dog, at årsagen til kristenforfølgelserne er at finde i de romerske straffelove. Der er efter hans mening ikke tale om en religionsforbrydelse:

"Es ist erlaubt, zu den festesten, aber auch wichtigsten Punkten....den Satz zu rechnen, dass die Zugehörigkeit zum Christentum als solche bez. das Christentum als solches niemals verfolgt resp. bestraft worden ist" (2).

Derimod mener Conrat, at de *flagitia*, der knyttede sig til kristen-navnet, også har dannet baggrund for anklagerne. Denne fremgangsmåde blev påbegyndt under Nero, der pålagde de kristne skylden for Roms brand. Herefter kunne dommerne ikke så let tillade sig at tvivle på fx. hedenske slavers udsagn om deres herrers forbrydelser under religiøse møder, og man antog i almindelighed, at alle kristne deltog i disse skændige handlinger. Tacitus beskriver situationen meget rammende: "ergo abolendo rumori Nero subdidit reos et quaesitissimis poenis adfecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat" (3).

Conrat mener altså, at sagens udvikling til sidst overflødiggjorde nærmere beviser for forbrydelserne, og selve kristennavnet blev anklage nok; *flagitia* var dog stadig den implicitte baggrund for forfølgelserne. Hvor stor en rolle spiller anklagen om disse *flagitia* for Plinius?

1 Plin. *Epist.* X. 96. 2.

2 Conrat, *Christenverfolgungen*, s. 21

3 *Ann.* 15. 44.

De Ste. Croix (1) afviser, at de kan have været afgørende for dommen, idet han benytter sig af samme argumentation, som tidligere er blevet fremført mod Mommsens *majestas*-teori: hvis der var tale om konkrete forbrydelser, kunne den anklagede ikke blot løslades på baggrund af et frafald fra kristendommen - en større undersøgelse af forbrydelseernes karakter ville da være påkrævet. Desuden er brevets komposition i sig selv efter min mening tilstrækkeligt bevis for, at anklagen ikke byggede på *flagitia*. Det er nemlig bemærkelsesværdigt, at Plinius under processen lægger ud med at spørge de anklagede, om de er kristne eller ej: "*an essent Christiani*" (2) - ikke om de kender sig skyldige i nogle forbrydelser. De, der fastholder at være kristne, straffes, hvilket indikerer, at Plinius betragter kristennavnet i sig selv som strafbart. Sidstnævnte teori vil jeg komme tilbage til i det følgende afsnit. Det viser sig dog, at anklagerne mod de kristne griber om sig, og han kan ikke længere løslade blot på baggrund af offerprøven. De forbrydelser, der knytter sig til kristennavnet, og som Plinius altså sandsynligvis ikke har taget alvorligt indtil videre, må nu nærmere efterforskes. Dette forklarer torturen mod de to unge slavinder (3), der dog kun bekræfter hans opfattelse af kristendommen som værende relativt harmløs. Hvis Plinius altså kun regner den kristne tro for en *superstitio prava et immodica* (4), hvad ligger da til grund for hans bekymring over dens udbredelse?

Uroligheder og korruption i provinserne

Det er værd at bemærke, at Plinius under sit forhør ikke synes at være interesseret i, *hvad* de kristnes religion egentlig står for "*qualecumque esset quod faterentur*" (5). For ham er det blotte frafald fra kristendommen af størst betydning. For hver kristen, der enten af sig selv eller pga. tvang falder fra deres tro, er staten åbenbart befriet for en potentiel fare. Man må huske på, at Plinius' egentlige funktion som statholder er at opretholde ro og orden, og ikke mindst i en provins som Pontus et Bithynien er der et stort behov for dette. Dette understreges også af den yderligere korrespondance mellem Plinius og Trajan. I et af sine breve (X.33.) henvender Plinius sig til kejseren vedrørende provinsens problemer

1 Ste. Croix, 'Why were ... A Rejoinder', s. 259.

2 Plin. *Epist.* X. 96. 3.

3 Kun slaver underkastedes tortur.

4 Plin. *Epist.* X. 96. 8.

5 Plin. *Epist.* X. 96. 3.

med at slukke ildebrande. Han anmoder desuden om kejserens tilladelse til at oprette brandværn bestående af tømrere, som kan skride ind, når det er nødvendigt. Trajan svarer dog (X.34.), at tidligere eksempler på den slags mindre organisationer af folket har udviklet sig til regulære oprør - og det specielt i Plinius' provins. Det er altså ikke tilrådeligt i den mindste grad at anspore til dannelsen af *hetaeriae* (1). Med andre ord er Trajan mere bekymret for eventuelle uroligheder end for folkets sikkerhed under ildebrande. Denne holdning er af f.eks. Canfield og de Ste. Croix (2) ført over på kristenforfølgelserne med delvis støtte i Plinius' brev. Meget tyder på, at kristendommen på Trajans tid var mest udbredt i det fattige Lilleasien, hvor der i forvejen fandtes mange forskellige ekstatiske kulturer. I et samfund som dette blev de kristne hurtigt kendt og velsagtens delvist pga. folkets uvidenhed ofre for fantasifulde anklager. Hvad der især kan have bekymret statholderen Plinius, var de kristnes organisation. Han behøvede ikke, på Trajans foranledning, at forhindre dannelsen af *hetaeriae* for de kristnes vedkommende - de var der allerede! Antonie Wlosok beskriver netop, hvordan de kristne hver især var identificeret gennem deres tilknytning til den kristne "Korporation" (3). Deres menigheder kunne altså nærmest betragtes som små samfund i samfundet, med en høj grad af organisation og ledere, der opnåede større og større indflydelse.

Plinius beskriver i slutningen af sit brev, hvor udbredt kristendommen er blevet; især lægger han vægt på, at templerne for de lokale guder i lang tid har været næsten ubesøgte. Der er heller ikke længe blevet solgt offerdyr, selvom situationen nu er ved at ændre sig til det bedre.

Man kan let forestille sig, hvilken konsekvens denne nedgang i salget har haft for de i forvejen fattige handelsfolk knyttet til templerne. Den trussel mod provinsernes økonomiske sikkerhed, de kristne har udgjort, må ikke negligeres som en eventuel årsag til forfølgelserne. A. N. Sherwin-White tolker Plinius' ord "satis constat" (4) som et indirekte udsagn fra de lokale præster om situationens bedring og derved også et bevis for deres personlige, økonomiske interesse i lokalkulturens beståen. Det er måske at lægge

1 Plin. *Epist.* X. 34. 2.

2 Ste. Croix, 'Why were ...', s. 226.

3 Wlosok, *Rechtsgrundlagen*, s. 280.

4 Plin. *Epist.* X. 96. 10 m. Sherwin-Whites note ad loc.

lidt for stor betydning i de to ord, men trods alt en plausibel iagttagelse. Sherwin-White giver dog som yderligere eksempel sølvsmedene fra Efesus, der med forbitrelse måtte se afsætningen på deres Artemisstatuetter forringes p.g.a. kristendommens udbredelse (1).

Af ikke uvæsentlig betydning var desuden den økonomiske fordel, der kunne knytte sig til en anklage mod de kristne. Efter loven havde *delator* ret til så meget som en fjerdedel af den anklagedes ejendom, hvis han vandt sagen. Dette kan være en af årsagerne til, at anklagerne hurtigt tog til i omfang, "ut fieri solet" (2), som Plinius udtrykker det. Andre årsager kunne være religiøs fanatisme og en udefineret hævnfølelse (3).

De kristnes *obstinatio*

De Ste. Croix gør i artiklen "Why were early Christians persecuted?" ekstra opmærksom på de fanatisk kristne som speciel genstand for folkets had, idet han hævder, at frivilligt martyrium intensiverede og fremprovokerede forfølgelserne. De første eksempler herpå er dog efter Trajans tid, nemlig omkring 150. De kristne blev dog allerede tidligt kendetegnet ved deres strenge monotheisme og eksklusivitet, der stod som en skarp kontrast til den romerske statsreligions synkretisme. Ikke nok med at de kristne nægtede at deltage i hedenske religiøse ritualer, de erklærede også åbent, at de lokale guder slet ikke eksisterede og holdt stædigt fast ved deres egen tro. Denne attitude må naturligvis have virket både irriterende og provokerende på de romerske myndigheder, hvorfor Plinius også erklærer, at de kristnes "*pertinaciam certe et inflexibilem obstinationem debere puniri*" (4). Moreau antager ud fra denne sætning, at dette også er, hvad Plinius gør, nemlig at han straffer "*wegen ihrer Halstarrigkeit, die als Missachtung der staatlichen Macht betrachtet wird*" (5). Simon og Benoit fastslår ligeledes, at Plinius dømmer de første kristne "*à cause de leur entêtement*" (6). Selvom alle tre forfattere tilføjer, at straffen for *obstinatio* senere udvikler sig til en anklage på baggrund af *nomen alene*, efter at Trajans reskript har skabt præcedens, mener jeg dog, at der

1 Apost. Gern. 19, 23.

2 Plin. Epist. X. 96. 4.

3 Ste. Croix, 'Why were ...', s. 234 og passim.

4 Plin. Epist. X. 96. 3.

5 Moreau, *Christenverfolgung*, s. 43.

6 Simon/Benoit, *Judaïsme*, s. 128.

foreligger en fordrejning af Plinius' ord. Lad os vende tilbage til brevet: Plinius indleder med at spørge de anklagede, om de er kristne. Svarer de ja og holder fast ved dette, lader han dem straffe. Først efter denne fremgangsmåde, bliver ordet *obstinatio* nævnt. De Ste. Croix fremhæver også netop dette punkt i sin polemik med Sherwin-White i forbindelse med sidstnævntes *contumacia*-teori, som jeg kort vil referere i det følgende. Sherwin-White gør opmærksom på den generelle uvilje fra myndighedernes side mod at dømme de kristne "out of sheer disobedience" (1). Som det også fremgår af Trajans svar til Plinius, ønsker kejseren ikke, at de kristne opsøges, med mindre de er årsag til direkte uroligheder og truer rigets sikkerhed. Sherwin-White bygger herudfra sin teori op om, at der hovedsageligt straffes ud fra rationelle overvejelser, hvilket vil sige, at *flagitia* og *scelera* bliver nøglebegreberne bag anklagerne. Eftersom det dog går op for myndighederne, at disse forbrydelser hovedsageligt er udslag af ondsindede rygter, straffes der, ifølge Sherwin-White, istedet for den blotte *contumacia*.

De Ste. Croix (2) anerkender ikke denne teori bla. ud fra samme argumentation, som netop blev fremført mod *obstinatio*: da de kristne ikke har mulighed for at udvise stædighed og hårdnakket-hed, før de er bragt til forhør, så kan dette ikke være baggrunden for deres anholdelse. Desuden gør de Ste. Croix opmærksom på, at selve ordet *contumacia* slet ikke forekommer på relevante steder i kildematerialet.

Konklusion

Baggrunden for, at Sherwin-White i det hele tager griber til *contumacia*-teorien, er dog efter min mening mere interessant end selve begrebet, som de Ste. Croix med rette afviser. Sherwin-White finder det bemærkelsesværdigt, at anklagen om *flagitia* efter Trajans reskript gradvist erstattes af en mere eller mindre direkte beskyldning om *atheisme* indtil Decius' forfølgelser i 250, der iværksættes på baggrund af et kejserligt edikt.

Det er altså som en slags nødløsning - i mangel af bedre forklaring - at Sherwin-White griber til *contumacia*-teorien. Han vil ikke acceptere, at anklagen skulle være baseret på *nomen* alene. De Ste. Croix er en af de første, der dog lægger vægt på at netop *nomen*

1 Sherwin-White, 'Why were ... An Amendment' s. 254. Ordene stammer fra Markus Aurelius, *Meditationes* XI 3.

2 Ste. Croix, 'Why were ...', s. 229 - 230

alene var straffeberettiget, men det igen udfra religiøse bevæggrunde:

"The essential element in the condemnation of the Christians is the illegality of Christianity.." (1) og

.."the main motives of the government, in the long run, were essentially religious in character, according to the ancient conception of religion" (2).

Eftersom vi i de forudgående afsnit har måttet forkaste Mommsens *majestas*-teori og heller ikke finder tilstrækkeligt belæg for, at der lå forbrydelser til grund for anklagerne mod de kristne, virker de Ste. Croix' synspunkter yderst overbevisende, og Tertullian giver dem glimrende opbakning (3). Det svage punkt i hans argumentation er dog efter min mening, at han ser *nomen*-anklagen som overvejende religiøst baseret. Canfield skriver i sin dogmatiske men meget interessante indledning til "The early persecutions of the Christians", at religion er et socialt fænomen og "persecution, viewed from the standpoint of the dominant group of society, is the preservation of ancient belief and cult from the attack of sacrilege" (4) -en meget præcis formulering. Han hævder som de Ste. Croix, at de kristne udelukkende blev straffet for tilhørsforholdet til kristendommen, altså for *nomen* alene blot med den tilføjelse, at "the persecutions of the Christians were not begun on religious grounds, but for reasons purely social and political" (5). Hvis vi vender tilbage til Moreaus beskrivelse af *coercitio*'s ændring til *cognitio*, understreger Plinius' fremgangsmåde også Canfields ord. Det er tydeligt, at statholderen har foretaget en form for *præ-cognitio*, da han laver forespørgsler vedrørende kristennavnet alene uden først at have modtaget kejserens reskript. Denne *præ-cognitio* bygger efter min mening i højere grad på politiske end religiøse interesser. Plinius' handlemåde understreger statholderens yderst elastiske rammer for provinsens lovgivning. Han dømmer udfra personligt forgodtbefindende med det sikkerhedsnet, at straffen altid kan begrundes udfra de kristnes *obstinatio*, hvis alt andet viser sig

1 Ibid. s. 230.

2 Ibid. s. 243.

3 *Apol.* ii, 19: 'torquemur confitentes et punimur perseverantes et absolui mur negantes, quia nominis proelium est' ('vi bliver tortureret, når vi tilstår, og vi straffes, når vi fastholder, og vi bliver frikendt, når vi nægter, fordi det er en strid om en betegnelse').

4 Canfield, 'Early Persecutions ...', s. 17.

5 Ibid. s. 18.

uholdbart. De romerske myndigheder har også haft grunde nok til at betragte de kristne som en alvorlig, politisk trussel. Heraf er flere allerede nævnt, f.eks. de kristnes omfattende organisation, deres hårdnakkede uvilje mod at deltage i møder, religiøse ritualer, skuespil osv. foranstaltet af den romerske stat og fremfor alt de uroligheder, der delvist p.g.a. de kristne opstod i provinserne. Desuden foreligger et andet begreb af væsentlig betydning, som endnu ikke er blevet nævnt, nemlig den *positive forfølgelse* - en positiv ideologisk mobilisering af folket v.h.a. pogromer og forfølgelser. Jeg mener også, at denne betegnelse kan bruges om kristenforfølgelsernes karakter. De Ste. Croix nævner selv indirekte begrebet, da han understreger betydningen af "public opinion" (1), måske allerklarest udtrykt under Jesu korsfæstelse, hvor Pilatus nærmest lagde dødsdommen i folkets hånd (2). Ganske vist var statholderens primære opgave at holde sin provins "quieta atque pacata", men hvis folket råbte på hævn over de kristnes misgerninger, kunne forfølgelser være en let måde, hvorpå hans popularitet kunne bibeholdes, og ro og orden samtidigt genskabes. Folket har til alle tider haft behov for sydebukke; man behøver blot reflektere et øjeblik over den nuværende verdenssituation for at få dette bekræftet. De kristne var med deres fremmedartede ritualer og fremfor alt banebrydende monoteisme oplagte ofre for anklager, der ikke så let lod sig placere andetsteds. At dette behov kunne være blevet udnyttet af staten til et politisk formål, er efter min mening i højeste grad tænkeligt.

Eftertiden har vist, at Trajans svar på Plinius' brev skabte præcedens med den konsekvens, at de kristne frem til år 249 dømtes for *nomen* alene uden nærmere specifikation af anklagen. Da Trajans adoptivsøn Hadrian omkring år 125 svarer på et brev fra Licinius Silvanus Granianus ligeledes vedrørende kristenproblemet understreger han indirekte, at man bør følge den procedure, Trajan tidligere har fastlagt som grundlag for kristenforfølgelserne (3). Statholderne kan altså handle næsten udfra eget forgodtbefindende, så længe ro og orden opretholdes og der ikke foranstaltes inkvisitoriske forfølgelser af de kristne. Ud fra diskussionen må det altså konkluderes, at forfølgelserne selvfølgelig ikke var entydigt politiske, men et udslag af to faktorer: folkets *superstitio* og fanatisme og romerstatens (herunder jødernes) modvilje mod de kristne.

1 Ste. Croix, 'Why were ...', s. 225.

2 Markus 15, 1-15.

3 Vi kender Hadrians rescriptum fra Eusebius, *Historia Ecclesiastica*, IV 9.

Statsmagtens *laissez faire*-politik blev nok gennemført som Gibbon beskrev den - blot ikke altid i overensstemmelse med det romerske retssystem.

Bibliografi:

- Babel, Helmut: *Der Briefwechsel zwischen Plinius und Trajan über die Christen in strafrechtlicher Sicht*, Bayern 1961.
- Berchem, Denis van: 'Tertullians "De Pallio" und der Konflikt des Christentums mit dem Imperium Romanum', in: Richard Klein (ed.): *Das Frühe Christentum im Römischen Staat*, Darmstadt 1971 (Wege der Forschung).
- Borleffs, J. W. Ph.: 'Institutum Neronianum', in: Richard Klein (ed.): *Das Frühe Christentum im Römischen Staat*, Darmstadt 1971 (Wege der Forschung).
- Canfield, Leon Hardy: 'The Early Persecutions of the Christians', *Columbia University Studies in History, Economy and Public Law* 55, 2 (1913).
- Christensen, Arne Søby: *Kristenforfølgelserne i Rom indtil år 250*, Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning, København 1977.
- Conrat (Cohn), Max: *Die Christenverfolgungen im Römischen Reiche vom Standpunkte des Juristen*, Leipzig 1897.
- Drachmann, A. B. og Adam Afzelius, *Den Romerske Statsforfatning*, Kbh. 1930.
- Drachmann, A. B., *Den romerske Statsforvaltning*, Kbh. 1924.
- Fox, Robin Lane: *Pagans and Christians*, Penguin Books, London 1988.
- Millar, Fergus: 'The Imperial Cult and the Persecutions', *Entretiens sur l'antiquité classique XIX: Le Culte des Souverains dans l'Empire Romain*, Genève 1973.
- Mommsen, Theodor: 'Der Religionsfrevel nach römischem Recht', *Historische Zeitschrift* 64 (1890).
- Mommsen, Theodor: *Römisches Strafrecht*, Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft I. 4. K. Binding (ed.). Leipzig 1899.
- Moreau, Jacques: *Die Christenverfolgung im Römischen Reich*, Berlin 1971, sammenfatning af: *La Persécution du Christianisme dans l'Empire Romain*, Paris 1956.
- Sherwin-White, A. N. (Ed.): *Fifty Letters of Pliny*, Oxford 1969.
- Sherwin-White, A. N.: 'Why were the Early Christians persecuted? An Amendment', *Past and Present* 26 (1963). Genoptrykt i M. I. Finley (ed.): *Studies in Ancient Society*, London 1974.
- Simon, Marcel og André Benoit: *Le Judaïsme et le Christianisme Antique*, Paris 1968.
- Ste. Croix, G. E. M. de: 'Why were the Early Christians persecuted?', *Past and Present* 26 (1963). Genoptrykt i M. I. Finley (ed.): *Studies in Ancient Society*, London 1974.
- Ste. Croix, G. E. M. de: 'Why were the Early Christians Persecuted? A Rejoinder', *Past and Present* 27 (1964). Genoptrykt i M. I. Finley (ed.): *Studies in Ancient Society*, London 1974.
- Steffensen, Finn Erik: *De romerske kristenforfølgelser*, København 1975.

Wlosok, Antonie: 'Die Rechtsgrundlagen der Christenverfolgungen der ersten zwei Jahrhunderte', in: Richard Klein (ed.): *Das Frühe Christentum im Römischen Staat*, Darmstadt 1971 (Wege der Forschung).

Oversættelser

Kabza, Alexander: *Plinius der Jüngere: Briefe*, Augsburg 1960.
Waltzing, Jean-Pierre: *Tertullien: Apologétique*, Paris 1929.

Det religiøse, det hellige og det guddommelige I

Forholdet mellem de orientalske religioner
og den græsk-romerske religion

Themata 5

Foredragene fra fællesugen 1993

Themata 5 & 6

I disse to numre af Themata har Agora offentliggjort de foredrag, der blev holdt under fællesugen februar 1993.

Fællesugens tema var

Det religiøse, det hellige og det guddommelige

med undertitlen: 'Forholdet mellem de orientalske religioner og den græsk-romerske religion', og det er også titlen på de to hæfter af Themata.

Hæfterne er på hver 60 sider og har følgende indhold:

Jens Peter Schjødt: Det 'hellige' i religionsvidenskaben

Pernille Carstens: Det 'græske' og det 'nærorientalske'

Ittai Gradel: Religion og romersk religion

Ole Thomsen: Grækerne ler ad deres guder

Lars Albinus: Græsk shamanisme?

Erik Ostfeldt: Platons myter

Peter Steensgaard Paludan: Renhedsforestillinger i den antikke jødedom

Giuseppe Torresin: Forholdet mellem klassisk filologi og religionsvidenskab - historisk og kritisk set

Kan man ikke selv hente hæfterne, kan man få dem tilsendt ved at sende enten en svarkuvert (22 cm. x 15 cm. (C5)), frankeret med 8,75 kr., eller kr. 12 i frimærker til:

Agora-redaktionen
Institut for Oldtids- og Middelalderforskning,
Aarhus Universitet, bygn. 323,
8000 Århus C

Was will der Philolog?

Åbent brev til de studerende ved O&M

af Ittai Gradel

Undertegnede kører p. t. et ét-semester forløb i romersk religion. Kurset tilsigter at give en indføring i romersk religion bredt forstået, således også med inddragelse af mysteriekulterne; formålet er at give et overblik over det spektrum af religiøse bevægelser og kulturer, der var udbredt i Rom og Italien i første årh. før og de tre første århundreder efter Kristus. Kristendommen og jødedommen er dog udeladt, fordi de er relativt velbelyste og kan studeres andre steder på universitetet. Jeg har planlagt forløbet i samarbejde med Erik Christiansen, Historie, og Jakob Balling, Kirkehistorie, og der er inviteret et bredt spektrum af gæsteforelæsere til at tale om forskellige aspekter: Dels fordi det er morsommere og mere berigende at møde forskellige specialister, metoder og indfaldsvinkler, dels fordi ingen enkelt faglig tradition kompetent kan dække et emne som romersk religion.

Følgende aspekter er hidtil blevet behandlet, eller bliver det de sidste gange: En generel introduktion, romersk huskult og privatkult, mysteriereligionerne med udførligere behandling af Mithraskulten, romersk dødekult, statskulten, divination, kejserkult, romersk religion som et aspekt af romersk kultur og mentalitetshistorie, romersk religion i oldkristne kilder. Forløbet har hidtil været en stor succes, også større end jeg faktisk regnede med. Der har været mellem tredive og fyrre tilhørere til hver af de nu afholdte forelæsninger, fra Religionshistorie, Klassisk Arkæologi, Historie og Teologi, og en meget livlig debat bagefter. Jeg har set én studerende fra O&M til kurset! For den evt. interesserede hænger der, som de filologiske studerende måske har bemærket, et program på opslagstavlen på O&M. Forløbet har været annonceret i meget god tid, så O&M's skemaplanlæggere har kunnet undgå, at det kolliderede med instituttets egen undervisning. Men lige meget hjælper det åbenbart...

For nogle af os handler tværfaglige tiltag og samarbejde ikke om ord (hvor O&M's lærere og studerende - i det omfang, de har

udtalt sig derom - altid har været positive), men om gerning. Måske er der vitterligt ikke meget fagligt at hente fra nabofagene og deres anderledes indfaldsvinkler. Men det kan man vel først finde ud af, hvis man møder op og ser efter. Den tværfaglige behandling er som nævnt specielt oplagt i et emne som romersk religion, der falder lidt inden for fem-seks fag, men ikke klart inden for noget af dem. Det er et stort og vanskeligt emne, faktisk så vanskeligt, at ingen af fagene i dette tilfælde kan klare sig ordentligt uden de andre. Tilsyneladende har emnet netop på O&M ikke den store interesse. Men i så fald: Gælder det samme de romerske litterære tekster, hvor forhold mellem guder og mennesker dog er gennemgående og fremtrædende? Det er svært at tro. Desværre er det ikke første gang, tværfaglige undervisningstiltag er blevet svigtet af de studerende fra O&M. Det er reglen snarere end undtagelsen, at I er uhyre svære at få til at forlade O&M. Nu er forsøget gjort, og har slået fejl så mange gange, at f. eks. modvilje mod en bestemt lærer i hvert fald ikke er årsagen; den er tydeligvis af faglig art. For at holde mig til egne erfaringer: Jeg havde sidste år en indføring i romersk epigrafik. Meningen var netop at inddrage og sammenføre Klassisk Arkæologi og Klassisk Filologi i en tværfaglig behandling, fordi kildegruppen falder midtvejs mellem filologien og arkæologien. Mig bekendt havde der ikke i mands minde været tilbudt undervisning i dette emne. De få filologer, der mødte op, var mere end kærkomne; men det kan ikke skjules, at det ringe filologiske fremmøde undergravede hele initiativet og gav det slagside. Mine kolleger, der har forsøgt noget lignende, har desværre oftest gjort den samme erfaring.

Den sproglige kompetence blandt publikum begrænses naturligvis af det ringe filologiske fremmøde, og det er trist, for filologien er svær at undvære i antikforskningen. Til gengæld ser det ud til, at de filologiske studerende sagtens kan klare sig uden resten af os. Det er flot! Jeg spørger mig selv hvorfor, især da der har været fint fremmøde fra fag som teologi og historie, skønt man skulle tro, at emnet kun kan have ret perifer interesse for studerende fra disse fag. Jeg troede i min naivitet, at det forholdt sig anderledes, hvad angår et fag som klassisk filologi. Det er klart, at SU-regler og andre krav i dag gør det langt vanskeligere for studerende at få tid til andet, end hvad de direkte skal til eksamen i. Det er i stigende grad et generelt problem - det er svært at få nogen til at fravige den slagne vej studieplanen en smule - men hvad angår O&M's studerende er det åbenbart helt umuligt. Jeg bør tilføje, at kun 8-9 af tilhørerne ved forløbet faktisk går til eksamen i emnet romersk

religion (de resterende kommer altså grundet noget så uddateret som interesse). Er O&M reelt et gymnasium, med faste læseplaner og eksamener i et fast (og faktisk meget snævert) udvalg af antik litteratur, og intet andet? (Og var det i så fald så anderledes før de nye SU-regler??) Er den, for mig at se, meget snævre definition af klassisk filologi som et snævert kanon af udvalgte, sprogligt og litterært "gode" forfattere ikke blevet forladt eller udvidet de fleste andre steder, hvor filologien dyrkes? Eller for at spørge ligeud: Er uddannelsen ved O&M i det hele taget et antikstudium? (med tryk på begge led i ordet)

Dette sagt af en arkæolog, der finder klassisk filologi (i frodig, righoldig betydning af ordet) vanskelig at undvære i antikforskningen på AU. Det skal naturligvis tilføjes, at denne kritik ikke blot, endsige primært, går på de studerende. Det er lykkedes O&M's skemalægger at placere to af instituttets egne forløb + Onsdagsforedrag oven i Religionsforløbet (og det er jo ikke første gang, noget sådant er sket). Det gør det selvfølgelig vanskeligere for de studerende (men at ingen kommer, må dog stadig undre: I har dog fem år eller mere til at høre jeres egne lærere forestå tekstgennemgange. Hvis disse gennemgange er så livsvigtige, hvor er da selvstændigheden i studiet?). Jeg er klar over, at der ikke ligger ondskab eller modvilje bag den manglende respons. Men det ville i det mindste være et standpunkt; åndelig sløvhed og perspektivløshed er faktisk en mere damnerende forklaring. Hvis tidspunktet for mit forløb viste sig at være et problem, synes jeg i det mindste instituttet kunne have ringet til mig og spurgt, om det evt. kunne flyttes. Men det ville jo have krævet en positiv stillingtagen!

Jeg så for resten, at der på O&M's højt belagte skema dog var huller på visse morgener. På mine forespørgsler fik jeg den forklaring, at lærerne ikke ville undervise om morgenen. Det forstår jeg udmærket, ingen kan hade morgener mere end jeg; men selv jeg ville dog være villig én gang om ugen ét semester i en god sags tjeneste... Igen ville modvilje være lettere at respektere end ren mangel på mental agilitet. Kort sagt: Jeg kan, med den hidtidige sum af erfaringer, dårligt konstatere andet, end at der på O&M ikke er interesse for tværfaglige undervisningstiltag, ikke fordi der er nogen aktiv modvilje mod sådanne forsøg, endsige mod antikens kultur, men af ren og skær sløv indifferens over for det nye og anderledes - og udefrakommende. Kollektiv autisme? Ellers: Protestér og svar igen.

Jeg har tidligere hørt mange klager fra O&M's studerende over den manglende relevans og sammenhæng med instituttets egen

uddannelse i det obligatoriske arkæologi-kursus. Samme kritik findes fra de arkæologiske studerende i mødet med kravene om græsk og latin i arkæologistudiet. For mange er disse forløb bare noget, der skal overstås. Kritikken er berettiget, og kan ikke være andet ved indgåelse i undervisning, der ikke er tilrettelagt for de studerende, der kommer udefra. Men nu har O&M's studerende i flere omgange haft tilbuddet om mere relevante forløb, der skulle demonstrere en sammenhæng mellem fagene. Behovet er der altså ikke, og så må I nøjes med arkæologi-kurset for arkæologer uden at kny.

Jeg vil gerne efterlyse nogle svar/replikker/indlæg på dette fra studerende og lærere på O&M. Hvad er det egentlig, I vil have? Kan Center for Antikstudier og dets aktiviteter slet ikke være til nytte og glæde for de filologiske studerende, og hvis ja, hvordan? Ingen, der ikke har fulgt dette forløb om romersk religion, skal føle sig udelukket fra debatten. Men hvis der er nogle blandt de studerende, der faktisk har overvejet at gå til denne undervisning, vil jeg gerne vide, hvad det var, der afholdt jer? Debat efterlyses!

* * * * *

Odysseen og Ulysses

James Joyce's transposition af den episke myte til den moderne, experimentelle romanform

af Børge Fruelund Jensen

Det vil være velkendt for de studenter af den klassiske litteratur, der har fulgt dennes skæbne i litteraturen i det 20. årh., at de to forfattere, der mest af alt introducerede "det moderne gennembrud", og dermed, desværre, alt for ofte er blevet gjort ansvarlige for den imbecile idé, at blot der hverken er hoved eller hale i et stykke moderne lyrik, eller en moderne roman, er det hele sikkert uhyre dybsindigt, var ireren James Joyce, med sin roman *Ulysses*, samt anglo-amerikaneren T. S. Eliot, især med sit lange digt "*The Waste Land*" (oversat til dansk af Tom Kristensen). Den ydre ramme om *Ulysses* er *Odysseen*, således forstået, at hver sang i *Odysseen* transponeres til et kapitel i *Ulysses*. Og i *The Waste Land* er seeren *Tiresias* (v. 228 - 248) det vidne, der overværer den

kærlighedsløse sterilitet i hovedparten af moderne seksualforbindelser:

I, Tiresias, old man with wrinkled dugs
Perceived the scene, and foretold the rest -
(v. 228 - 229)

og efter det absurde samleje:

(And I Tiresias have foresuffered all
Enacted on this same divan or bed;
I who have sat by Thebes below the wall
And walked among the lowest of the dead.)
(v. 242 - 245)

Vi er således konfronteret med et måske, for de fleste, paradoksalt faktum, at der ved modernismens kilder står 2 forfattere, en epiker og en lyriker, der ikke alene havde et solidt kendskab til den klassiske litteratur, men som begge, i ånd og mentalitet, i mange henseender stod den katolske middelaldernær. James Joyce var opdraget på en jesuitisk klosterschule (Clongowes), mens T. S. Eliot konverterede til anglo-katolicismen, og hans seneste hovedværk, *The Four Quartets*, lyder som en forkortet, modernistisk version af Dantes Guddommelige Komædie.

PACE T. S. Eliot. Mit ærinde er James Joyce. Hvad i alverden fik ham til at vælge sangene i *Odysseen* som rammen - og de følger slavisk bogens udvikling, kapitel for kapitel - i en roman, der beskriver en dag (16. Juni 1904) i 3 Dublineres liv? Stephen Dedalus (igen en klassisk reference), er Joyce's alter ego som ung, og er Telemachos, der søger sin åndelige fader romanen igennem, Leopold Bloom er Joyce's alter ego som midaldrende, og er Odysseus, romanens hovedfigur, mens Molly Bloom, Blooms kone, er den ventende Penelopeia, hvis indre monolog, der hverken har punktummer eller kommaer, danner bogens sidste kapitel, og som er blevet et litterært kultobjekt for anglo-feminister, og navnet på den pub i det moderne Dublin, der er et samlingssted for lesbiske. Og lad mig, som en kuriositet for de studerende ved instituttet, der må kæmpe med Ciceros *Ad Herennium* eller andre indførelser i retorikkens labyrinter, henvise til kapitlet *Aeolus*, der foregår på en avisredaktion i Dublin, hvor en professor i klassisk filologi, der er blevet fyret på grund af druk (han bærer sorte briller i sorg for Sallust), diskuterer retorik med Stephen Dedalus og flere andre. I Stuart Gilberts bog "*James Joyce's Ulysses*", en indførelse skrevet

under forfatterens egen supervision, findes en liste over de retoriske virkemidler anvendt i dette kapitel. Hvert retorisk middel er exemplificeret ved en passage. For at man ikke skal tro, at en modernistisk roman nødvendigvis er usammenhængende nonsens, lad mig så opremse de virkemidler, der exemplificeres i Stuart Gilberts bog:

Metonymi, chiasme, metafor, diasyrme, anafor, diarese, konkret synechdoche, asyndeton, epifor, plocé, enthymem, hyperbaton, anakoluth, onomatopoeia, metatese, polysyndeton, hypotyposis, apostrofe, apokope, aphairese, synkope, soloicisme, paradiastole, ironi, paregmenon, ekphonesis, prolepsis, synonymi, hypocho-risma, paralogisme, exergasia, anagram, apanaphora, metalepsis, trunkeret simile, epanaepsis, synoeceiosis, katachresis, synchore-sis, tautologi, abstrakt synechdoche og allegori, anastrofe, parataxe, metafrase, litote, mimesis, antinomasia, paranomasia, oxymoron, synathroesmos, pleonasmé, auxesis, anacoenesis, hysteron pro-teron, palindrome, zeugma, anastomosis, homoioteleuton, epitrope, aposiopesis, parodi, paraleipsis, epanorthosis, epanalepsis, sarkasme, incrementum, anabasis (gradation), polyhyphenation, perifrase, paragogs, tapinosis, charientisme, oratio recta-obliqua, antiklimax, abbreviation, hyperbole, neologisme, epanodos, apa-rithmesis, apori og endelig, hvis læseren efterhånden har fået nok og er begyndt at spekulere på om han ikke skulle opstøve den nærmeste klassisk-filologiske professor, til allersidst hapax lego-menon.

Alt dette findes exemplificeret i kapitlet Aeolos. Og hvorfor netop der? Aeolos er vindenes Gud, og retorik er mundsvejr! Det er ord-storm. Der er i sandhed gået hul på den pose, der indeholdt ord-stormene! Men dette er ikke mit ærinde. Mit ærinde er hvorfor Ulysses, ned i de mest usandsynlige detaljer, gentager, ironisk og parodisk, detaljer i Odysseen, der nu blot foregår en almindelig hverdag i Dublin, d. 16. juni 1904.

Af den grund, at Joyce havde et ganske bestemt syn på hvad en myte er, og ikke alene for at skabe sig en fiktiv ramme, fordi han ikke selv var i stand til at finde på en handling eller intrige. Dette har nogle Joyce-forskere faktisk ment! Kunne man forestille sig skaberen af Ulysses i den henseende stå tilbage for Barbara Cartland? Nej, sagen er den, at James Joyce mente, at det ikke alene var forbeholdt klassiske guder og helte at handle "mytisk" eller være personer i mytiske sammenhænge. *Han mente at hverdagsmennesker i lige så høj grad som Odysseus gennemlever en myte i deres eget liv. Han kalder sit unge alter ego Stephen Dedalus, fordi han så sig selv som*

en artifex, en skaber af labyrinter. Det faktum, at hundreder af især amerikanske professorer har fyldt stakkevis af doktorafhandlinger om hans sidste værk "Finngegan's Wake" synes at bekræfte tesen! Joyce selv grinede og sagde, at han skrev værket for at holde professorerne underholdt i de næste 100 år! Og endnu er der intet, der tyder på han tog fejl.

Og hvad vil det så sige, at vi alle gennemlever en myte, at alle vore handlinger, også i vor omgang med andre, dybest set, eller måske set fra den olympiske synsvinkel, er handlinger i en myte? "Ulysses" omvendte Dublin. Det er ikke ualmindeligt, at litterære dublinere spekulerer i hvilken myte de gennemlever. Jeg har således en personlig ven, der er en ivrig student af tibetansk buddhisme. Han er dubliner. Der findes på tibetansk et ord, der hedder *aka*. Han underskriver sine breve: kærlig hilsen Des O Mahoney aka Perseus. Aka antyder, at han i øjeblikket mener at gennemleve Perseus-myten: Perseus, der dræbte Medusa, "der på sin side stod for sterilitet i kunst". Læsere af uddrag af min bog "Hvor er den dovne seraf med ambrosia?", hvoraf dele er, for første gang, publiceret i AGORA, bliver hermed også de første til at vide, at Des O Mahomey faktisk gav mig titlen! Samt han i Dublin står for overvågningen af de komplicerede operationer, der går forud for udgivelse. Så lad os bede til hans mytiske Perseus-rolle! Lad mig også, da vi er ved dette højst excentriske værk, røbe at Afrodites monolog om græsk historie er en slags pastiche på Molly Blooms monolog i "Ulysses".

Men tilbage til, at vort eget liv er en myte. Lad mig sammenligne fænomenet med en spiral, der udvider sine cirkler på vej opad, stort set som både Dantes helvede og skærsild (PS - Dantes skærsild indsnævrer spiralen opad). Lad os sige spiralen har 10 ringe, i opadgående retning. I hvilken af de 10 ringe vor bevidsthed om os selv og vort eget liv befinder sig, vil afgøre, i hvor høj grad vi er vor mytiske rolle *bevidst*. Odysseus levede helt åbenlyst i 9. ring. Guderne lever i den tiende, og således nedefter.

I "Ulysses" er Bloom (Odysseus), der kun fik ét barn, en søn, der døde som spæd, sig kun halvt bevidst, at han ubevidst søger sin egen paternitet, en "åndelig" søn, men Stephen Dedalus (Telemachos), der har taget afstand fra sin far, kun er sig halvt bevidst, at han søger "sonship" - et ord, vi ikke har på dansk. Molly Bloom, der har været alene hjemme hele dagen, har ikke den fjerneste anelse om andet, end at hendes mand, som hun midt på dagen er utro med hendes manager (hun er en aldrende operettetenor) Blazes Boylan, vil ankomme hjem sent på aftenen. Hvad han gør i

selskab med Stephen aka Telemachos, der 2 gange denne dag har mødt hinanden: først på et fødselshospital, hvor en fælles bekendt afventer sin nedkomst (hvilket giver Joyce lejlighed til en "evolutionistisk" stilistisk pastiche over den engelske litteratur fra middelalder til nutid, i lighed med en embryos udvikling), nemlig i kapitlet Solens Okser. Senere mødes de i kapitlet KIRKE, der er henlagt til et bordel i Dublin, et kapitel, der fik bogen forbudt i USA i en årrække.

Man kan således måske, analogt, sige at "Ulysses" foregår i 5. ring i den opadgående bevidsthedsspiral. Stilen er den såkaldte "stream of consciousness" og giver os direkte adgang til de 3 hovedpersoners bevidsthedsprocesser. Man kan også sige at bevidstheden, som den foregår i den 5. ring af den opadgående bevidstheds/mytespiral, parodierer begivenhederne i ringene 9 og 10, hvor Homers Odysseen foregår.

Lad mig således fra Kirke-kapitlet give et karakteristisk eksempel på graderne af ironi, hentydning, parodi osv., som Joyce's metode giver mulighed for. Ikke alene den åbenlyse, at mænd forvandles til svin. Den ligger så lige for, at den end ikke hentydes til. Nej, kapitlet indeholder lange passager refererende til sort magi. Hvorfor? Dublin er en katolsk by. Meget katolsk, i dag med en kirkesøgning om søndagen på op til 85 % af indvånerne. Joyce tog afstand fra romerkirken. Især irsk katolicisme, som han kaldte "sort magi". William Blake sagde: "Bordeller er bygget med religionens mursten". Under Monte Circeo i Italien finder man Grotta della Maga (Joyce opholdt sig mange år i Italien, og familien talte italiensk indbyrdes, skønt også konen, Nora, var irlænder), Heksens hule. ERGO er kapitlet KIRKE fyldt med sort magi!

For dem, der som jeg finder receptionen af den klassiske litteratur i den moderne litteratur både interessant og pikant, er Joyce's Ulysses obligatorisk læsning. Og lad mig slutte med at anbefale de studenter, der slås med retorikken, at læse Stuart Gilbert: James Joyce's Ulysses. Vintage Books, USA, 1952, ss. 194 - 198!

God læselyst.

* * * * *

TEMA: DET NORDISKE ANTIKSEMINAR

Antikfagene i Europa

af Tønnes Bekker-Nielsen

Jeg står her, fordi jeg ikke kan andet: i et øjeblik's letsind stillede jeg seminararrangørerne i udsigt, at jeg kunne sige noget meningsfyldt om antikforskningens betingelser i fremtidens Europa. Det var jo dumt. For faktisk besidder jeg ikke profetiens nådegave og behersker end ikke kaffegrums på brugerniveau. Hvad jeg kan gøre er såre enfoldigt: opstille nogle hypotetiske begivenhedsforløb - scenarier, som vi siger på nudansk - og vurdere, hvilke af disse der forekommer mere sandsynlige end andre. Måske vil mange være uenige i denne sandsynlighedsvurdering. Mit ærinde er ikke at levere en færdig fremtidsvision, men at lægge op til en diskussion af fremtiden.

Det forekommer sandsynligt, at Sverige, Norge og Finland (men ikke Island) i løbet af nititårene bliver knyttet til EF på den ene eller anden måde; at samarbejdet indenfor EF og Europarådet bliver udbygget; og at den overordnede EF-integration fortsætter.

Det er også sandsynligt, at når tyve millioner danskere, svenskere, nordmænd og finner bliver integreret i en vesteuropæisk befolkning på 3 til 400 millioner, så bliver vi nødt til at tilpasse os til de andre snarere end omvendt. Ganske vist lærte Grundtvig os, at Nordens folk er de udvalgte folk og grækernes sande arvtagere, men dette budskab er aldrig rigtig slået igennem hos vore sydlige naboer. Mange af dem har den vrangforestilling, at de selv er bærere af europæisk højkultur og grækernes arvtagere. Det tror fx. grækerne.

Altså må vi i Norden tilpasse os vore naboers forestillinger om hvad der er værd at vide, eller nødvendigt at vide, for at have en meningsfyldt tilværelse i fremtidens Europa. Og denne tilpasning er allerede ved at finde sted.

Første side af indholdsfortegnelsen til Gyldendals nye Børneleksikon rummer 150 stikord fra A til H, hvoriblandt vi finder Alexander den Store, Arkæologi, Assyrierne, Babylonien, det Byzantinske Rige, Cæsar, Egypten og oldtidens Grækenland. Det er temmelig mange stikord med relation til den antikke verden. Hvis listen havde været udarbejdet af en grundtvigsk højskolelærer omkring 1920, eller af en socialrealistisk børnebogsredaktør omkring 1975, ville et leksikon for 10-14 årige næppe have inkluderet hverken

Byzans eller Alexander den Store. Når de er kommet med her, skyldes det imidlertid ikke så meget den ændrede tidsånd i Danmark som det praktiske forhold, at Gyldendals børneleksikon er en dansk bearbejdelse af Dorling Kindersleys engelske børneleksikon, og således i virkeligheden genspejler en britisk, ikke en dansk dannelseskanon. Forestiller vi os at det var lavet i Italien - hvad mange af denne type børnebøger faktisk er - ville der formentlig have været lige så mange stikord med relation til antikken, snarere flere.

Denne udvikling er ikke styret af EF eller andre overstatslige organer; den er styret af bogbranchens kulturøkonomiske nødvendighed, dvs. nødvendigheden af at producere bøger i overensstemmelse med det fælleseuropæiske dannelseskanon, så de kan sælges over hele det fælleseuropæiske marked. Den samme udvikling ses indenfor beslægtede områder som dokumentarfilm og undervisnings-TV. Den har stået på i en årrække. Er det sandsynligt at den vil fortsætte? I så fald vil der i vores del af verden blive et større behov for et grundkendskab til antikkens kultur, ihvertfald til græsk historie, Roms historie og elementær latin. Ikke så grundigt et kendskab som man forventer i Sydeuropa - men grundigere end hvad man forventer ved nordiske gymnasier og universiteter i dag. Der er intet, gentager *intet*, vi hellere vil end at formidle dette kendskab til en bredere kreds end tilfældet er nu. Hvis udviklingen ledsages af øgede personaleressourcer, vil den indebære en generel opgradering af antikfagene i Norden, både i bredden (forstået som flere studerende) og dybden (forstået som bedre forskningsmuligheder).

Det er nok mere sandsynligt at den ikke ledsages af øgede resourcer. I så fald kan man blive tvunget til at koncentrere sig om kerneområderne, som Susanne Hæg definerede dem i sit indlæg i forgårs: Athen i 400-tallet, Rom i århundredet før og efter Kristus. Derudover vil der altid være enkelte stjerneområder - områder, hvor de enkelte lande allerede i dag er internationalt førende - men andre områder må opgives eller forblive uopdyrkede. Større bredde vil betyde mindre dybde. Ifølge denne scenario kan en øget antikinteresse medføre at de nordiske universiteter reduceres til underleverandører af forskerstuderende til de store universiteter udenfor Norden. Dette er måske i sin orden, men det er en udvikling vi bør tænke os over og forholde os til; vi skal ikke bare lade den ske.

Dette forløb tager udgangspunkt i nogle praktiske forhold. Man kan imidlertid også forestille sig at ideologiske og politiske faktorer vil til at spille en væsentlig rolle. Her er det væsentligt sværere at skille sandsynligt fra usandsynligt; Berlinmurens fald fx. var en helt usandsynlig fremtidsscenario indtil et par måneder før den fandt sted. Men lad os prøve.

Det er ingen hemmelighed, at EF-samarbejdet efter nogle fremgangsrige år er i dyb krise, og at der er en stærk spænding mellem nord og syd indenfor fællesskabet. En stor gruppe af EF-politikere, overvejende fra syd, ønsker at gøre EF til en Europa-stat. Vi kunne kalde dem maksimalisterne. Deres vision om en Europastat er stærkt franskfarvet, og den tager udgangspunkt i oplysningstidens idéer om statens karakter: de samme idéer som har ligget til grund ved den amerikanske, den sovjetiske og den jugoslaviske forbundsstats dannelse, nemlig forestillingen om et forbund af fornufts-væsener på tværs af etniske, sproglige og kulturelle skel. Maksimalisterne forestiller sig netop en forbundsstat som det sidste trin på vejen mod Europas enhed.

Andre medlemmer, navnlig i nord, er minimalister. Nogle ønsker en uforpligtende forening til varetagelse af medlemmernes økonomiske fællesinteresser, intet andet. Andre ønsker et tættere samarbejde men stadig mellem suveræne stater: et statsforbund, ikke en forbundsstat.

Fælles for både maksimalister og minimalister er idéen om EF som et *valgt* fællesskab, ikke et medfødt nationalt fællesskab baseret på sprog, kultur og skæbnefællesskab. Så langt er man altså enige. Man har da også realiseret en række af EFs målsætninger, fx. det indre marked. Man har gjort sig fri af den gamle underlegenhed overfor supermagterne USA og Sovjet. Europa har nu sit eget rumprogram; vi har vores egen flyindustri; og i Jugoslavien har vi en ulykkelig politisk-militær misère, som kan måle sig med Afghanistan og Vietnam.

Beruset af vor egen succes er vi begyndt at betragte hinanden, EF-medlemmerne, som "europæere" og jer andre, finner, svenskere og nordmænd udenfor EF, som quasi-europæere. Vi har lanceret tanken om "samhørighedsfonden", den fælleseuropæiske *cassa per il mezzogiorno*, der skal overføre milliarder fra Nordeuropa til Sydeuropa.

Uheldigvis har minimalisterne i nord sat spørgsmålstejn ved samhørigheden. Hører Danmark sammen med Portugal eller Sicilien? Hører vi ikke sammen med Polen eller Estland?

Swaret har tidligere været klart: det gør vi naturligvis ikke, for polakkerne og esterne er kommunister. Det er de imidlertid ikke længere, og EF er vel også indstillet på at optage dem som medlemmer - bare ikke lige i øjeblikket. Derimod er vi formentlig ikke indstillet på at slippe Rusland ind i EF, hverken nu eller nogensinde. Og med udsigt til at kunne rekruttere en masse østeuropæere har EF sat Tyrkiet på venteliste på ubestemt tid. Det er den tyrkiske regering ret forføret over, hvad man godt forstår.

Men EF mangler en identitet. Den kulturelle og historiske lim, der holder sammen på de enkelte nationer, eller holder sammen på det nordiske samarbejde, den savner det europæiske fællesskab. Det er langtfra umuligt, at man efter valgfællesskabets krise vil opprioritere arbejdet for at skabe en fælles europæisk identitet som kan holde sammen på samarbejdet og give mening til "samhørigheden". Der er i den senere tid taget flere EF- og Europarådsinitiativer på kulturområdet: jeg kender mest til bog- og bibliotekssektoren, men der ydes såvidt jeg ved også store tilskud til museer og bygningsfredning. Man kan læse om disse tiltag i et nyhedsbrev, som simpelthen hedder "European Cultural Heritage".

Læg også mærke til noget andet. Da Danmark havde afvist Maastricht-traktaten lancerede maksimalisterne den idé, at de seks "oprindelige" EF-lande (Frankrig, Tyskland, Benelux og Italien) skulle danne en union uden de andre. I Danmark betragter vi EF som en slags sporvogn, man kan stå af eller på efter behag; derfor kaldte vi denne model for "Europa i to hastigheder". I Frankrig og Tyskland taler man imidlertid også om "det karolingiske Europa" og den fransk-tyske akse som Europas omdrejningspunkt. En kreds af franske intellektuelle indrykkede for ikke så længe siden avisannoncer med overskriften "for en ny Strasbourg-ed". Som ihvertfald sproghistorikerne vil huske, så er Strasbourg-ed'en af 842 en alliance mellem den franske og den tyske hersker. Voila! Pludselig er valgfællesskabet blevet til et skæbnefællesskab, der kan føres mere end tusind år tilbage.

Jeg tror ikke at den voksende interesse for Karl den Store og hans arvinger skyldes tilfældigheder eller en særlig energisk turistchef i Aachen. Snarere er den tegn på, at Europa er ved at finde sin identitet. Den kommer måske til at handle om den antikke kulturarv - som vi alle har fælles - formidlet gennem den tidlige europæiske middelalder. Derved undgår vi at tage stilling til pinlige episoder som reformationen, og vi bliver i stand til at forene alle de europæere vi ønsker at forene, fra Estland til Portugal, samtidig med at vi bortdefinerer uønskede europæere som tyrker og russere.

Denne scenarie er mindre usikker end den første, men ikke helt usandsynlig. Hvis den er rigtig, vil den betyde øgede ressourcer fra EF og Europarådet til fagområderne arkæologi, latin, romersk historie, formentlig også græsk historie men næppe oldgræsk sprog. Jeg tror ikke at antikfagene behøver at prostituere sig – ret meget – for at få del i disse ressourcer; men jeg tror til gengæld, at vi allerede nu bør betænke hvorledes nordisk antikforskning kan komme til at sidde med ved bordet, når og hvis ressourcerne engang skal fordeles.

* * * * *

Klassisk filologi - status anno 1993

af Henrik Bolt-Jørgensen

Året 1993 blev uvist af hvilken grund året, hvor der holdes status over klassisk filologi i Danmark. I løbet af dette efterår forventes Antikkommissionen, der blev nedsat af Undervisningsministeriet i 1992 med professor dr. jur. & phil. Ditlev Tamm som formand at fremkomme med sin rapport om de klassiske fags situation ikke alene i skolen, men i en bred kulturel sammenhæng. Rapporten skal derpå danne grundlag for en række rekommendationer, der skal lægge en kurs for klassisk filologi ind i næste årtusinde.

Samtidig har en række universitetsforskere fra hele Skandinavien ønsket at diskutere målene for den fremtidige filologiske forskning på universiteterne. Der er således indbudt en række forskere fra både klassisk filologi og nabovidenskaber til et internordisk seminar, der afholdes på Aarhus Universitet i dagene 29. august til 1. september under titlen "Antikfagene i Norden - Tradition og Fremtid".

Klassiske filologer i både skole og på Universitet har således valgt sølvbryllupsåret for 1968 til at reflektere over egen opgave i dagens samfund, så der kan lægges en kurs for fremtiden. Lidt sent kan man sige, men måske er tiden først moden nu.

Men hvorfor er det på tide, at klassiske filologer overvejer egen plads i dagens uddannelse og forskning? Det er det, fordi den udskillelse af antikken og den deraf følgende historieløshed, der satte ind i de øvrige humanistiske fag i løbet af 60'erne, nu truer humaniora med opløsning indefra. Humaniora har mistet sin hukommelse og de begreber, der tidligere var fælles for alle humanistiske fag, da man vedkendte sig en fælles oprindelse i Hellas og

Rom, er ved at forsvinde. Spørgsmålet er, om de klassiske filologer selv forstår deres opgave, eller om de også er ramt af det fælles hukommelsestab.

Ønsker man at gengive humaniora den tabte hukommelse, sætter det nogle rammer for, hvad flertallet af klassiske filologer bør arbejde med både i skolen og på universitetet. I skolen bør eleverne møde de grækere og romere, der lagde grundlaget for europæisk kultur. Det har man så godt som aldrig været i tvivl om, når det gælder græsk og oldtidskundskab i det danske gymnasium, medens opfattelsen af latin som et *lingua franca* har medført en større bredde i dette fags pensum. Bekendtgørelsen i latin sætter allerede nogle grænser for valget af forfattere, men man bør måske overveje at opprioritere guldalderen yderligere, især Cicero og Vergil. Noget sådant anbefales i øvrigt i bogen *Education's Great Amnesia* (Indiana University Press 1988), hvor forfatteren Robert E. Proctor dels analyserer baggrunden for humanioras generelle krise i den vestlige verden og dels opstiller et curriculum, der kan råde bod på det store hukommelsestab.

Men kan man stille krav til skolens undervisning, må der kunne stilles tilsvarende til universiteternes forskning og formidling af forskningsresultater.

Ikke alene skolen, men også det almene publikum samt alle de humanistiske nabovidenskaber: arkæologi, litteraturvidenskab, moderne filologier, historie, filosofi, teologi o. s. v. har brug for, at der til stadighed er forskere, som varetager de centrale fagområder inden for klassisk filologi. Der er således brug for forskere med ajourført viden om de to sprog græsk og latin, deres sproghistorie, semantik, syntaks, lexikografi og tekstkritik. Der er ligeledes brug for dygtige forskere, der kan stille vor tids spørgsmål til de store og normdannende klassiske forfattere og de øvrige centrale områder inden for græsk og romersk historie, religion og filosofi, og som kan aftvinge samme forfattere og områder nye svar af betydning ikke alene for humaniora, men for enhver, der ønsker at kunne sætte nu'et ind i en større sammenhæng.

Selvfølgelig kan filologiens uprøvede marginalområder friste forskerne, og selvfølgelig kan også marginalområder give ny viden af generel betydning for humaniora. Men anvendes størstedelen af de forskningsmæssige ressourcer på marginalia, er det filologerne selv, der reducerer klassisk filologi til et forskningsområde som nordtibetansk filologi, interessant, men uden nogen mulighed for at gøre krav på at være et forskningsområde af almen betydning.

Det kræver således omtanke og selvbesindelse på egne værdier, når der skal rådes bod på det hukommelsestab, som har plaget humaniora siden midten af 60'erne. Ved dette 25 års jubilæum for 1968 må man derfor ønske, at antikkommissionen og det internordiske seminar i fællesskab forstår at lægge en sådan kurs, at den postmoderne historieløshed, der angreb humaniora for 25 år siden, bliver afløst af en ny historisk bevidsthed, der genoptager dialogen med grækerne og romerne. Forstår de klassiske filologer deres opgave, og formår de tillige at stå sammen om at lægge kursen, er der håb om, at ikke alene klassisk filologi, men humaniora generelt får god vind ind i det 3. årtusinde.

* * * * *

Skal oldtiden betragtes som en enhed? Og hvorfor?

af Giuseppe Torresin

Det er sket mange andre gange og det skete også på seminaret "Antikfagene i Norden" at nogle vigtige temaer bliver fremsat i de allersidste timer af en diskussion som har varet i flere dage og de derfor ikke får den opmærksomhed som de fortjener; i hvert fald er der ofte ikke tid til at diskutere dem med tilstrækkelig ro. I seminaret "Antikfagene i Norden" fremførte Jakob Balling en række ideer som konklusion på seminaret, der var i stand til at åbne for et kritisk tilbageblik på vores arbejde og en refleksion over mange af de begreber som vi mekanisk accepterer fra omverdens forskningsdebat, for eks. niveau, internationalisering, samarbejde, projektforskning og selve forskningsbegrebet. Jeg vil gerne på de efterfølgende sider tage nogle af disse temaer op, som Jakob Balling satte til diskussion og som ikke blev tilstrækkeligt debatteret. Det giver anledning til at knytte nogle linjer til andre synspunkter der kom frem (eller ikke kom frem) på seminaret. Det ville være ønskeligt at de tanker som vi har arbejdet med efter seminaret og under indtryk af seminaret blev begyndelsen til en løbende debat om vores forpligtelser og vores mål. Debatten om universiteterne i dagpressen og inden for fakultets styrende organer stimulerer også dertil.

Hovedpunktet i Jakob Ballings konklusioner var en kritik af seminarets arbejde: Vi havde bredt og længe talt om Oldtiden men havde ikke spurgt os hvad vi mente med oldtiden, vi havde ikke ta-

get stilling til problemet om oldtiden er en enhed og hvilken slags enhed.

Da oldtiden bliver defineret for første gang i renæssancen, har definitionen en imitatio-synsvinkel inden for et retorisk ideal, der definerer oldtidens værdighed og oldtidens grænser. I oldtiden levede de modeller for det rene sprog, *latinitas*, som humanisterne ville efterligne, i oldtiden skulle man hente stilistiske normer og modeller for litterære genrer. Efter den 5. århundrede e. K. er *latinitas* korrumpet og den periode, som man ikke må efterligne, begynder. Grænsen mellem middelalder og oldtid havde man kunnet fastsætte som grænsen mellem den hedenske og den kristne litteratur, men netop det faktum at man valgte det 5. årh. viser ud fra hvilke synsvinkler og værdier humanisterne definerede oldtiden.

Nu, siger Jakob Balling, eftersom vi moderne ikke ser op til oldtiden som norm der skal efterlignes og ikke mindst ikke i formelt retorisk betydning, hvilke begrundelse har vi for at betegne oldtiden som en enhed i besiddelsen af værdier der især er dens egne?

Der er også andre definitioner af oldtiden som er blevet givet i andre perioder af den europæiske historie og vi kan altså gentage Jakob Ballings spørgsmål igen og igen: hvilken definition af oldtiden gør vi til vor egen når vi er klar over at enhver definition indebærer en anerkendelse af nogle værdier som værende specifikke for oldtiden? og at disse specifikke værdier ikke bare afgrænser oldtiden kronologisk, men også definerer forholdet mellem den græsk-romerske oldtid og andre kulturområder i oldtiden (Mesopotamien, Ægypten etc.), og forholdet mellem oldtiden og andre perioder i den europæiske historie og i verdenshistorien. De skaber faktisk en skala inden for oldtiden, og nogle århundreder bliver placeret på en lavere trin end de geografisk og tidsmæssigt afgrænsede miliærer, hvor disse værdier har udfoldet sig fuldt ud (Athen i det 5. årh., for eks.), mens nogle aspekter af oldtiden (for eks. slaveriet og foragten for de fattige) bliver erklæret en grå, ikke karakteriserende baggrund, til trods for hvilket de værdier som oldtiden gav ansigt til kommer frem i forgrunden. Som bekendt, er Hellenismebegrebet blevet døbt, navngivet, omdøbt, konverteret, gjort arveløst, begravet og genopvækket med vekslende strækings- og kontraktionsøvelser netop for at finde ud på hvilket trin af værdiskalaen denne del af den antikke kulturhistorie skulle skrues til.

Det værste vi kan gøre, mener Jakob Balling, er ureflekteret at tale om oldtiden, som om det var indlysende hvad oldtiden er, indly-

sende både for os der derfor ikke behøver at tale højt om det og for "alle de andre" der ikke bliver informeret af os om hvad vi som bærer en etikette på panden med skriften OLDTIDEN mener oldtiden er.

Det er farligt også ud fra fagpolitiske synspunkter, advarer H. Bolt-Jørgensen i den artikel som blev delt ud til seminarrets deltagere og som findes i dette nummer af *Agora*: uden en refleksion af den slags kan de klassiske studier ikke gøre krav på at være et forskningsområde af almen betydning, mens de derimod har den opgave gennem en skarpere definition af oldtiden at give alle de andre humanistiske fag deres tabte hukommelse tilbage: de humanistiske fag skal hjælpes til at vedkende sig en fælles oprindelse i oldtidens humanistiske kultur.

Endnu mere konkret spurgte Christian Juul under debatten om der er nogen der vil tro at vi uden at præcisere vores funktion og derfor at vende tilbage til værdier i vores studieobjekt, kan få del i forsknings- og uddannelsesressourcerne; der er planer i EF og i OECD der er farlige for de humanistiske og især for de klassiske fag; den rigtige vej må være at modvirke disse planer ved at påvirke den offentlige mening og politikerne i Danmark og i Europa gennem et samarbejde med de andre europæiske klassikerforeninger. Altså igen: oldtiden er en størrelse som kræver en ustandselig redefinition; af denne definition afhænger den funktion som samfundet er villigt til at tilskrive os.

Alle disse argumenter vejer meget. Jeg har refereret dem ved at integrere dem med ord og eksempler som er mine og må nødvendigvis gøre det også i det følgende, hvis jeg vil at også de læsere der ikke var tilstede kan følge med og deltage i debatten. Men jeg håber jeg ikke har forvansket den oprindelige mening bag disse argumentationer alt for meget.

Disse argumenter stiller ikke en problematik der er væsentligt forskellig fra det spørgsmål som så ofte er blevet fremsat i vores århundrede: Hvorfor dyrker vi klassiske studier? Mange svar er også blevet givet på spørgsmålet, desværre ikke lige så mange gange som spørgsmålet er blevet stillet af unge studenter og forskere: jeg tror det ikke så meget er hvad der blev svaret som det at man ikke altid svarede der er skyldig i at mange unge i vort århundrede kom begejstrede til vores fag og skuffede forlod det: selvbiografier og biografier af berømte personer i vort århundrede vidner om erfaringer af den slags, hvad enten skuffelsen kom på gymnasiets bænke eller i universiteternes forelæsningsaulaer. Men svarene på spørgsmålet har dog været mange og forskelligartede

og jeg også har givet mit svar ved flere lejligheder (1); men den slags spørgsmål er aldrig besvaret en gang for alle, det publikum som vi er et svar skyldige er også altid nyt, og vores samvittighed skal også tage i betragtning den til enhver tid herskende stemning.

Jeg synes også at det er frugtbart at angribe hele denne problematik ved at starte fra spørgsmålet om oldtidens enhed og den definition af oldtiden som Jakob Balling savnede. Forskellen fra den anden synsvinkel er at vi ikke starter fra os der allerede beskæftiger os med oldtiden, men starter fra studieobjektet anset i sig selv. Derudover er problemet om oldtidens enhed ældre end spørgsmålet om hvorfor man dyrker klassiske studier. Som sagt blev sidstnævnte spørgsmål først stillet i vores århundrede; hvis lignende spørgsmål blev stillet i forrige tider, var de alligevel i det væsentlige forskellige, fordi alternativet til de klassiske studier i ældre tider ikke var moderne litteraturer eller moderne historie eller administrative og professionelle færdigheder, men faktisk en anden måde at studere og benytte de klassiske tekster på (eller også en arrogant måde for at forsvare sin aristokratiske arbejdsdygtighed).

Først vil jeg gerne drøfte et aspekt som efter min mening er for jordnært og fladt, men som i de sidste tider har spillet en stor rolle i diskussionen, samtidigt med at senantikken har tiltrukket større og større opmærksomhed og at man er blevet klar over de meget specielle træk som kendetegner denne periode i forhold til resten af oldtiden. Så specielle at det 3. årh.'s krise af mange karakteriseres som en mere almindelig krise end den vestlige politiske krise i 476. De litterære, filosofiske og politiske personligheder der faktisk levede i det 3. årh. er vi ud fra deres betydning nødt til enten ideelt at regne til førkrisetiden eller at betragte som starten af den efterfølgende senantik. Det 3. årh. er kun et tomt hul. Alt dette er sandt (2), men hører efter min mening ikke til vores problematik. Den

1 Det var en gang i Fællesugen 1983 at et spørgsmål: "Hvorfor dyrker vi klassiske studier?" blev rejst da der ikke mere var tid til at diskutere det på mødet (!!) og så skrev jeg mit svar i *Agora* 1983 -6-7 og 1983-8.

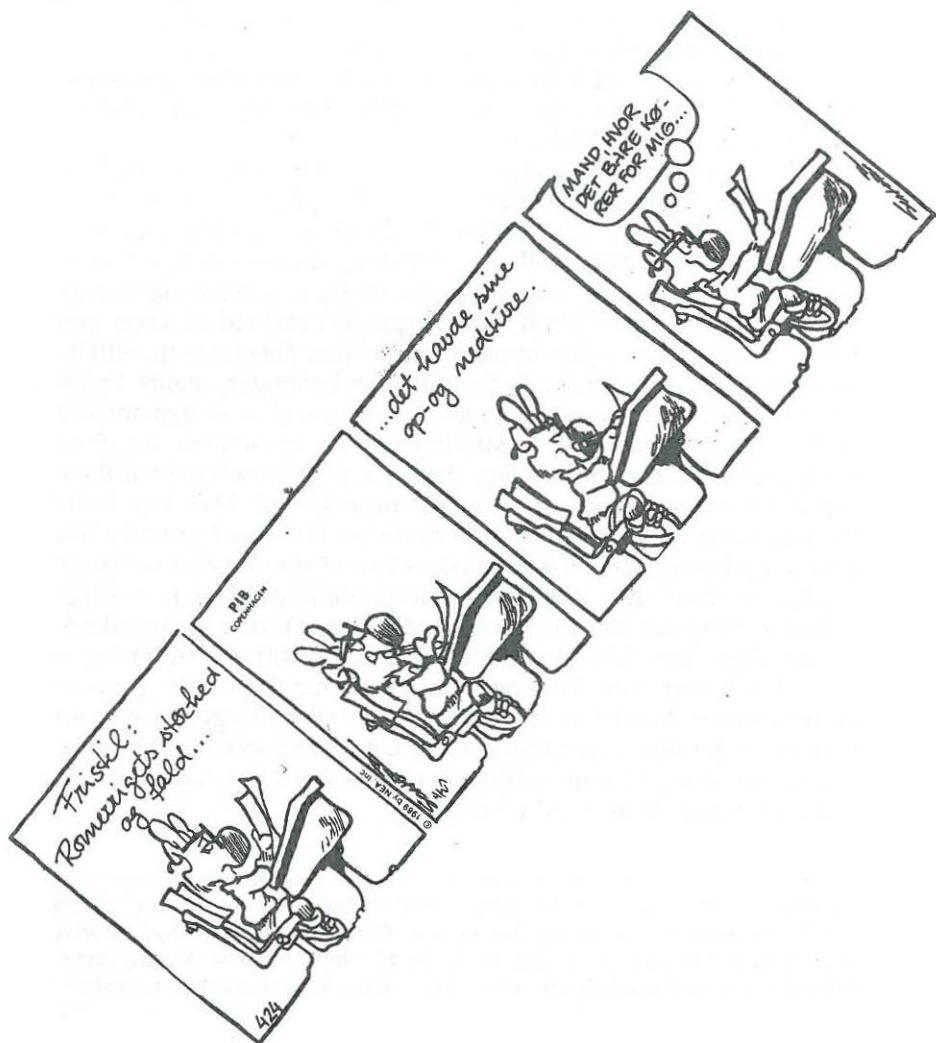
2 Relativ gammel litteratur til emnet senantiken-middelalder kan man finde i tre *Wege der Forschung*-bind under redaktion af P. Egon HÄbinger, *Zur Frage der Periodengrenze zwischen Altertum und Mittelalter; Z.Bedeutung und Rolle des Islam; og Kulturbruch oder Kulturkontinuität im Übergang von der Antike zum Mittelalter*. Senantikken er et begreb som først blev indført i kunsthistorien (A. Riegl 1901), men hurtigt fandt anvendelse i kulturhistorisk periodisering bl.a. i kølvandet af eller som reaktion mod Oswald Spengler's "Untergang des Abendlandes" (1912-22). Igen generaliseres begrebet efter 2. verdenskrig. Jeg henviser også, til

middelalder, der begynder efter senantikken og på mange måder ligner senantikken, er alligevel ikke kendetegnet som en produktiv viderefører af de præmisser som præges i senantikken, men som en endnu livlig forbruger af dette arvegods. Derfor er det vanskeligt at mærke en cæsur mellem senantikken og middelalder. Men af samme grund kan vi forstå at vanskeligheden helt består i at definere hvad middelalderen er for noget, eller bedre i at strukturere denne lange mellempperiode som kun kan være én periode ud fra renæssancens tredelte historieopfattelse: den gode tid, den dårlige mellemtid som grænser op til os og som vi afskyer og den bevægelse i vores tid som vi er en del af i polemik mod mellemtidens gammeldags tilhængere. Jeg kender ikke til en forsker der har kunnet pege på en række værdier, bortset fra arkitektur og mosaik, der er blevet skitseret i senantikken og har fået deres fulde udfoldelse i den første middelalder.

Man kan godt forstå at mange historikere ud fra meget forskellige synspunkter har foreslået Islams optræden på den verdenshistoriske scene, altså 622, det første år i den islamiske kronologi, som konventionel skillelinje mellem oldtiden og middelalderen. Her er der noget nyt at mærke, noget som starter fra et område der havde været fremmed eller i hvert fald marginalt i forhold til såvel den græsk-romerske som den iranske kultur: den absolutte monoteismes triumf uden teologiske eller religiøse levninger, mente Droysen, altså afslutningen på hellenismen; en trussel mod den antikke verden og en forvandling af Middelhavet fra et mødeområde til en kampplads, mente andre. Det drejer sig om verdenshistoriske perspektiver som idag kan se betydningsfulde ud. Men kun overfladisk: hvad vil vi bruge til at periodisere historien? grænser der grunder på konflikter? vesten modsat østen? den kristne-verdslige verden modsat den islamisk-fundamentalistiske? den vestlige frihedsstræbende verden modsat den orientalske despotikrævende? Også hvis man skulle acceptere den positive fortolkning af disse konflikter som Toynbee har givet, nemlig at de gennem konkurrencen beforder det bedste som er indbygget i ethvert system, er det ikke i fremhævelsen af det bidrag som den klassiske oldtid har givet til den vestlige forsvarsevne at vi kan finde en acceptabel definition af oldtiden.

Demandts håndbog (*Die Spätantike* 1988, et bind der ikke hører til den *Handbuchs* plan fra før krigen; her også s. XIII-XVIII en forskningshistorisk oversigt) og ikke mindst til den tredje del af *Storia di Roma* (Momigliano - Schiavone-Gabba) der helt afsondrer senantikken fra principatets historie.

Den interne grænse mellem senantiken og tidligere kejsertid er forresten ikke den eneste grænse som vi mærker inden for oldtiden: jo tættere vi kikker på hele oldtiden, desto flere detaljer kommer til syne og desto mere klart får hvert tidsafsnit sit særpræg: vi opnår en artikuleret opfattelse af oldtiden, men dette er ikke det samme som en opløsning af oldtiden i selvstændige afsnit, hvert med sin horizon, en opfattelse som nogle filologer fremsætter som forklaring for deres interesse for alt det som er skrevet på græsk og på latin. Jeg vil komme tilbage til dette punkt.

Lisa Korsbek og Kaare Nielsen:
Ødipus Tyrannos - en litteraturhistorisk læsning. Pjecer fra Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Odense. 1993. 32 kr. 102 s.

Dette lille skrift er efter alt at dømme en udgivelse af en studenteropgave og tjener således det dobbelte formål dels at vise omverdenen, hvad der foregår på ovennævnte institut i Odense, dels at viderebringe forskningsresultater. Hvad angår det første punkt er det også interessant at vide, at der bedrives litteraturhistorie i Odense - i en tid hvor der synes at være en tendens til at nedprioritere førmoderne litteratur til fordel for en bred kulturanalytik på mange af landets litteraturinstitutter.

Så vidt, så godt - men hvordan er resultatet så blevet af dette forsøg på et bedrive litteraturhistorie? Noget ujævnt og temmeligt usikkert, desværre: dette skrift må siges at være på "grunduddannelsesniveau"; der er slet ikke det kritiske og distancerede overblik over sekundærlitteraturen, som man må kræve af fx. et speciale - og vel også af en udgivelse som denne? Skriftet kan sikkert have et pædagogisk formål - jeg tror, at grunduddannelsesstuderende kan have glæde af det som en appetitvækker til at arbejde med Ødipus Tyrannos.

Alle de velkendte temaer i forskningen berøres - men mange af dem efterlades som stikord, fragmenter hentet fra den svulmende sekundærlitteratur, uden at forfatterne formår at sætte dem i spil i en selv-

stændig analyse. Dette skyldes forfatterne usikre forhold til forskningstraditionen: der savnes et analytisk blik på den anvendte sekundærlitteratur. Forfatterne plæderer for en litteraturhistorisk læsning (s.3-5), og det synes at være en uudsagt forudsætning, at de anvendte forskere er litteraturhistorisk orienterede: Knox, Vellacott, Vernant, Segal, Dodds, Winnington Ingram.... Men både Vernant og Segal er strukturalistisk inspirerede, og forfatterne burde have overvejet, hvorledes disse forskere balancerer mellem historisk og strukturel læsning.

Imidlertid kan man have forfatterne mistænkt for at have overset dette grundlæggende forhold: at en litteraturhistorisk læsning anno 1993 er nødt til at balancere mellem historie og struktur og derfor er tvunget til konstante metodiske overvejelser. Dette forsømmer vores forfattere, der plukker ud af sekundærlitteraturen efter forgodtbefindende (og for ofte uden kildeangivelse), og således sidestiller, hvad der i et lidt større perspektiv kan være modsigelsesfyldt, måske ligefrem uforeneligt. Blot et eksempel her på den modsigelsesfyldte brug af begreber: i afsnittet "Den græske mytologi" benægtes eksistensen af en fastafgrænset græsk mytologi - myter er i konstant forandring, hævdes det. Dette er en strukturalistisk, tendentielt ahistorisk mytefortolkning (Levi Strauss ser da også Freuds udlægning af Ødipusmyten som endnu en variant af myten), hvilket vores forfattere ikke synes at vide, for kort efter (s.29) anlægger de en Åndshistorisk syns-

vinkel: Ødipus er repræsentant for logos, den moderne rationalitet, Teiresias for mythos, en traditionel tænke måde.

En konsekvent metodisk linje og større litteraturteoretisk kompetence kunne sikkert også have reddet forfatterne fra at falde i visse fælder, udlagt af en stor del af forsknings-traditionen. Hermed tænker jeg på den *personfiksering*, der hersker i mange dramaanalyser og især i analyserne af Ødipus Tyrannos. Måske går traditionen helt tilbage til de første græske kritikere, Aristofanes (Frøerne) og Platon, der begge trækker litterære og dramatiske personer ud af deres kontekst og dernæst lancerer en moralsk fordømmelse af disses handlinger, en fordømmelse der udstrækkes til at gælde kunstværket i det hele taget (publikum/læsere antages - stiltiende - at mime disse figurer). Aristoteles til lægger også personen Ødipus stor vægt i sin Poetik, men han sætter figuren i forhold til *narrationen*, og undgår dermed at tage moralsk stilling til personen Ødipus. Gad vide, om alle disse eviglange overvejelser over Ødipus' personlige ansvar, dvs. overvejelserne over tragediepersonernes paradoksale udspændthed mellem skæbne og egne intentioner, som man så ofte finder i Ødipus-litteraturen, er en sådan moralsk diskurs? Aristoteles viser for mig at se, at det ikke er en litterær diskurs. Også i dette skrift fører overvejelserne over Ødipus' paradoksale eksistentielle situation til, hvad jeg vil kalde en *gættende parafrase*: gæt på, hvad Ødipus egentligt ville, hvad han egentligt vidste (Vellacott som det mest skrækkindjagende eksempel), hvordan han egentligt er... Således forsvinder teksten, og analysen kommer til at køre i tom-

gang. Hvis man fjernede de gættende parafraser, den analytiske tomgang, fra dette skrift, ville man med lethed kunne reducere dets sideantal til det halve.

Et andet resultat af denne personfiksering er behandlingen af stykkets metaforik, der analyseres i afsnit med titler som "Ødipus som - jæger/rovgænger/plovmand" etc. Det er ikke forkert, hvad der siges - der foreslås mange interessante metafortolkninger, men den konkretsliggørelse, som fokuseringen på personen Ødipus er udtryk for, gør, at iagttagelserne ikke samles i en overordnet tolkning. Forfattere synes at konkludere til slut, at Ødipus Tyrannos handler om en erkendelsesproces, hvor Ødipus, den store gådeløser, erhverver både en universel og en personlig viden - og det for en høj pris. Han overskrider de kendte rammer for viden (s. 94) og må derfor udstødes af polis. Denne overskridelsens rytmi, som bl.a. Vernant har analyseret, bruges af vores forfattere; men de slipper den - forskrækket, den er ikke historisk nok - til slut i deres konklusion, hvor de vender tilbage til personen Ødipus' moralske og eksistentielle problemer og konkluderer, at Ødipus Tyrannos er et drama, der bekræfter traditionelle samtidige religiøse værdier. Forfatterne slipper den vidensproces, som vel er det universelle/altid aktuelle i stykket, og som findes på alle stykkets niveauer (narration, metaforik, tematik). Forfatterne vælger til slut en historiskeksistential tolkning, og det er for mig at se grunden til, at de ikke kan arbejde deres mange spændende iagttagelser sammen til en sammenhængende analyse.

Hanne Roer

PHILOLOGIA MILITANS -

eksempel: Lloyd-Jones

Mange andre end jeg må kende til problemet: at være i bekneb for faglitteratur, der på én gang er så underholdende, at den kan slå TV af marken, så engageret, at den kan holde en vågen i en sen aftenstund, og så informeret, at den udfylder huller i ens faglige viden. Det sidste af disse tre krav er der jo nok en del bøger, der kan opfylde; men hvad nu, hvis man stiller dem alle tre på én gang?

I undervisningen kommer vi mest ind på monografier og lærde artikler og har ikke rigtig lejlighed til at tale om den i grunden ganske omfangsrige filologiske litteratur der kan mætte dette tre-foldige behov for god godnatlektur. Men i virkeligheden findes der et væld af bøger, hvor filologer har samlet overskuelige tekster - anmeldelser og foredrag fx -, som nok er stilet til den dannede almenhed, *the educated general public*, men ikke derfor er uden næring for fagfællen. Sådanne samlinger fortjener langt fra altid at samle støv på bibliotekerne eller i antikvariatene.

Ud over den faktuelle belæring giver de ofte indblik i, hvordan store forskere har ment at måtte formidle for netop deres tid. I denne type tekster vil man desuden tit se filologen vove sig uden for sit egentlige fag-felt og kommentere fænomener i andre humanistiske videnskaber eller generelt tendenser i tiden. Mere eller mindre åbenlyst argumenteres der i sådanne tekster for *værdien* af vore studier, for hvilke der med dette skal vindes proselytter i offentligheden.

Der findes mange bøger på dansk af denne art; slå selv op under fx A.B. Drachmann, J.L. Heiberg, Hartvig Frisch og Franz Blatt. Og man må håbe, at genren ikke dør ud, selv om bidrag til den ikke syner af meget i det internationale *quotation index*.

Det er nu ikke en dansk, men en højst britisk bog, jeg gerne vil gøre opmærksom på i dag, nemlig *Classical Survivals. The classics in the modern world* af Hugh Lloyd-Jones, Regius Professor of Greek in the University of Oxford (London 1982). Lloyd-Jones har udgivet andre lignende bøger, bl.a. *Blood for the ghosts. Classical influences in the nineteenth and twentieth centuries*, 25 artikler om antikforskere. Titlen "Blod til genfærdene" hentyder til et Wilamowitz-dictum om muligheden for at få antikken i tale (jf. *Odysseen* 11. sang): Man skal give de gamle sit hjerteblod; så taler de; og så skal man trække hjerteblodet tilbage igen, for nu kan de tale selv. (Wilamowitz var meget stor som praktiserende filolog; men som billedskabende digter var han mindre stor, som man ser).

Lloyd-Jones er perfid og reaktionær. Se fx Finley-anmeldelsen *The virtues of a literary culture*, hvor spydigheden kommer på prøve, fordi ingen, heller ikke Lloyd-Jones, vil betvivle, at Finley er *first-rate*. Lloyd-Jones medgiver, at britiske oldtidshistorikere i gamle dage var for tekst-fixerede; men Finley's undsigelse af en ensidig dyrkelse af "de boglige fag" - "arven fra Isokrates" ifølge Finley - får disse ord med på vejen, anmeldelsens sidste:

Apart from whatever value it may have for its own sake, Greek and Roman literature played such

an important part in the life and politics of its time that it is specially important to historians. Even the general student of antiquity must take adequate account of this, and no general survey which fails to do so can be recommended without reserve. The fox who had lost his tail in a trap tried to persuade all the other foxes to cut off their tails also. We know that there are very fine foxes without tails, and that is lucky, since before long the tails of all fox-cubs will be amputated in the name of social justice. But until then we shall not allow even the most eloquent of tailless foxes to persuade us to cut off our own.

Det må medgives, at der her føres klar tale, som man kan forholde sig til. Enhver kan se, at Lloyd-Jones er forbenet, og jeg ved, at han er en grim mand og en grusom sladre-taske. Det er nok derfor, han er så stærk i filologiens historie. Men nogle af hans vurderinger er lige i øjet; og da den menneskelige hukommelse med forkærlighed suger netop gift til sig, glemmer man dem ikke. Se fx p. 116 om Pickard-Cambridge's *Dithyramb, Tragedy and Comedy*; den skal man, siger han, læse i førsteudgaven fra 1927, "ikke i den travesti fra 1962 der giver sig ud for at være en andenudgave." Her anføres ingen argumenter og ingen navne nævnes (stakkels T.B.L. Webster!), hvad der selvfølgelig er forkasteligt. Men problemet er reelt nok.

Kan Lloyd-Jones glemme sig selv, sine kulørte idiosynkrasier og sin rappe kæft, og ud i alle kroge afsøge en fremmed tankebygning og beskrive denne objektivt med fare

for slet ikke at underholde og dupere sin læser? Med andre ord: Er han en humanistisk videnskabsmand af rang? For at besvare dette spørgsmål - som Lloyd-Jones selv har været ude om - må man se på hans mere ambitiøse afhandlinger. I betragtning af hans biografiske interesse går man med forventning til hans undersøgelse af psykoanalysens relevans for antikstudiet, hvor man får en rigdom af titler og et ræsonneret problemkatalog, hvilket er uhyre nyttigt. Men så får man efter min mening heller ikke mere... Afhandlingen hedder "Psychoanalysis and the study of the ancient world" og findes i *Greek Comedy, Hellenistic Literature ... The academic papers of Sir H. L.-J.*, Oxford 1990.

Der er en betydelig sammenhæng mellem Lloyd-Jones' hovedinteresser: *religion, drama og filologiens historie*. Inden for det sidste felt har han meget interessant at sige om den klassiske filolog Friedrich Nietzsches betydning for forståelsen af græsk religion; Lloyd-Jones er en brite med øje for tysk kultur. "Klassikerne i den moderne verden" er også en dækkende overskrift for hans behandling af oversættelser og opførelser af græsk drama. Hans interesse for kvinders forhold i antikken er nok blevet styrket gennem hans ægteskab med Mary Lefkowitz, til hvis værker han gavmildt refererer.

Noget af det, man først vil læse i en sådan samling "mindre afhandlinger" og som nok nemmest kan trække en op af TV-divanen, er anmeldelserne af de standard-monografier, som vi allesammen får med at gøre. I den indgående omtale af Dover's *Greek popular morality* kommer Lloyd-Jones ind

på sit eget hovedværk *The justice of Zeus*, der - som han siger - ved sin fremhævelse af den græske religions uforanderlighed har oprørt mange gode *liberals*, der lægger vægt på den græske kulturs rivende udvikling. Her har vi ham, den anti-liberale med det skarpe blik for den forvanskning, som en mere eller mindre kristelig "humanisme" og "liberalisme" har udsat grækerne for, for at gøre dem spiselige i den "moderne" verden.

En sidste smagsprøve, vedr. grækernes uspiselighed (p. 102):

The ancients were also free from the sentimental belief in the sanctity of human life that leads so many moderns to preserve and cosset imbeciles and monsters.

Lloyd-Jones' forfatterskab stiller problemet om filologens forhold til sin tid.

Vi betragter det som noget positivt, hvis det om en filolog kan siges, at han lever sit fag, hvorimod det selvfølgelig er negativt, hvis han tager

grækerne eller romerne til indtægt for sit eget standpunkt. Men hvor går egentlig grænsen? Lloyd-Jones føler sig ikke hjemme i 60'ernes og 70'ernes progressive, demokratiske, pædagogiske og what not tidsånd, han er med Nietzsches udtryk *unzeitgemäß*. Og til sin samtid siger han, at den i alt fald ikke skal prøve at tage grækerne til indtægt. Tager han dem dermed til indtægt for sit eget bagstræb?

Vist er hans "grækere" beskårne, men de er levende. Vel er hans filologi begrænset, men den har noget på hjerte. Han dukker sig ikke. Til forskel fra den almindelige filolog, der er lige så duknakket og bornert som andre akademikere, men derudover har det særlige problem med sin samtid, at han slet ikke kan forlige sig med dens krav på at være en rigtig tid, en tid der vil tages alvorligt og bedømmes på andet end, hvordan den forholder sig til oldtiden.

Ole Thomsen

Et forårsdigt af Horats (*Carm. I 4*)

oversat af Søren Sørensen

Løst bliver vinterens bid - vær velkomne, forårs vestenvinde!
 og tørre trækkes køle ned fra bedding.
 Stald er nu ingen fryd for kvæg eller ovn for mand ved ploven,
 og ingen eng er dækket hvid med rimfrost.

Nu går den skumfødte først i dans under månen højt på himlen -
 når Venus-nymfers kor med gratiers ynde
 stamper mod jorden med fod på skift, netop mens Vulcanus frygt
 får gjort kyklopers tunge smedier travle.

Nu skal hår salves ind og idet sættes krans af grønt fra myrte,
 af blomst måske, skudt frem af løsnet jordbund.
 Nu skal så ofres et kid til Faun midt i skyggefulde lunde -
 er får, er ged nu det, han helst vil have?

Bleg kommer døden - dens spark er ens, når den rammer fattigs
rønne
 og konges slot. Du lykkelige Sestius:
 livet er snart talt op, uden plads til at håbe langt og længe;
 ret snart vil nat og skygger, som man siger -

dødens magre hus, holde godt fast i dig, som dér berøves
 at raffe om at styre vinens skænken,
 sværme for Lycidas, skøn som han er, og som nu får alle gutter
 i brand og snart vil tænde pigers hjerter.

TEMA: DET NORDISKE ANTIKSEMINAR

Tønnes Bekker Nielsen: Antikfagene i Europa	43
Henrik Bolt-Jørgensen: Klassisk filologi - status anno 1993 ...	47
Giuseppe Torresin: Skal oldtiden betragtes som en enhed? Og hvorfor?	49
<i>I anledning af</i>	
Hanne Roer: Lisa Korsbek og Kaare Nielsen, Ødipus Tyrannos ...	55
Ole Thomsen: Philologia Militans	57
Horats, <i>carmina</i> I 4 - oversat af Søren Sørensen	60

